

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Π.Μ.Σ. «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

Γ' ΕΞΑΜΗΝΟ

ΕΤΟΣ: 2016-2017

ΟΝΟΜ/ΜΟ: ΕΛΕΝΗ ΒΑΛΒΗ

Α.Μ :3214Μ011

Επιβλέπουσα καθηγήτρια Δρ. Τσίγκανου Ιωάννα

Μέλη 1. Καθ. Χ.Ζαραφονίτου

Μέλη 2. Δρ .Αν. Χαλκιά

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

**Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΕΞΑΡΤΗΣΙΟΓΟΝΩΝ ΟΥΣΙΩΝ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ
ΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΖΩΗΣ
ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΤΟΜΩΝ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	4
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	
1. Βιολογικοί - γενετικοί παραγοντες.....	8
2. Ψυχολογικοί παράγοντες	9
3. Οικογενειακοί παράγοντες.....	10
4. Οι ευρύτερες κοινωνικές συνθήκες	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	
ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	
1. Ναρκωτικά και εγκληματική συμπεριφορά.....	12
2. Κριτική προσέγγιση των θεωρητικών μοντέλων.....	15
3. Πολιτισμικοί παράγοντες.....	17
4 Κοινωνικός αποκλεισμός.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	
1.. Ιστορική αναδρομή σχετικά με τη νομοθεσία για τα ναρκωτικά.....	21
2. Η ευρωπαϊκή πολιτική.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	
1. Τρόποι αντιμετώπισης.....	25

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Σχεδιασμός της έρευνας.....	28
--------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Γυναικείος πληθυσμός.....	30
------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

2. Ανδρικός πληθυσμός.....	41
----------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

2. Μελέτη ειδικών περιπτώσεων.....	49
------------------------------------	----

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Γενικά συμπεράσματα.....	61
--------------------------	----

Τελικά συμπεράσματα-Προτάσεις.....	65
------------------------------------	----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	68
-------------------	----

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας που πραγματοποιήθηκε κατά το έτος 2016-2017, θα θέλαμε να εκφράσουμε τις ειλικρινείς και θερμές ευχαριστίες μας σε όλους εκείνους που συνέβαλαν και βοήθησαν ώστε να πραγματοποιηθεί η παρούσα εργασία- έρευνα.

Αρχικά, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τη διοίκηση του Οργανισμού κατά των Ναρκωτικών (ΟΚΑΝΑ) με διευθυντή τον κ. Πλατανιά. Θερμές ευχαριστίες οφείλουμε να δώσουμε στην κα Πάντου Ηλιάννα βιβλιοθηκονόμο του κέντρου Εκπαίδευσης και Εποπτείας του Νέου Κόσμου η οποία μας γνωστοποίησε τους γραφειοκρατικούς κανόνες και τη διαδικασία προκειμένου να χορηγηθούν οι απαραίτητες άδειες για την πραγματοποίηση της εκπόνησης της ερευνητικής μελέτης. Μεταξύ αυτών δεν θα μπορούσαμε να μην αναφερθούμε στο προσωπικό και τους θεραπευτές των μονάδων ΕΛΕΝΑ ΚΑΙ ΒΟΥΛΑ στις οποίες έλαβε χώρα η παρούσα έρευνα και οι οποίοι έκαναν τα αδύνατα δυνατά προκειμένου να διεξαχθεί με επιτυχία η παρούσα έρευνα και να συλλεχθεί το απαραίτητο πρωτογενές υλικό και φυσικά σε όλες και όλους τους θεραπευομένους οι οποίοι χωρίς κανέναν δισταγμό και με απόλυτη ειλικρίνεια δέχτηκαν να συμμετέχουν στην έρευνα. Τους ευχαριστούμε όλους και όλες θερμά.

Κλείνοντας, ιδιαίτερες ευχαριστίες για την πολύτιμη καθοδήγηση σε όλες τις φάσεις της παρούσας μελέτης οφείλω να δώσω προσωπικά στην επιβλέπουσα καθηγήτρια και διευθύντρια Ερευνών-ΕΚΚΕ κα. Τσίγκανου Ιωάννα για τη συνεχή καθοδήγηση και υποστήριξη, τις ουσιώδεις συμβουλές καθώς και το ενδιαφέρον που μου παρείχε όλο αυτό το διάστημα.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το θέμα της παρούσας εργασίας είναι: “Η πορεία προς τη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών και η σχέση της με την εγκληματικότητα. Αφηγήσεις ζωής εξαρτημένων ατόμων”. Ωστόσο, στη παρούσα εργασία δεν γίνεται απλά μια θεωρητική προσέγγιση με βάση τη βιβλιογραφία. Επιπροσθέτως υπάρχει ένα ερευνητικό μέρος το οποίο θα έρθει να επιβεβαιώσει, να διαψεύσει ή ακόμη και να συμπληρώσει τη θεωρητική μας προσέγγιση.

Στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας θα γίνει μια σχετικά συνοπτική παρουσίαση της θεωρητικής προσέγγισης του ζητήματος των ναρκωτικών. Ειδικότερα, θα επισημανθούν όσο το δυνατόν καλύτερα οι θεωρητικές προσεγγίσεις από κοινωνιολογική ματιά σε σχέση με το ποιά είναι η αιτία έναρξης της χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Εν συνεχεία, θα ήταν ανούσιο να μην γίνει αναφορά και στις αντίστοιχες εγκληματολογικές θεωρητικές προσεγγίσεις γύρω από το ζήτημα των ναρκωτικών. Έχοντας παρουσιάσει λοιπόν όσο το δυνατόν περιληπτικά τις θεωρητικές προσεγγίσεις του φαινομένου των ναρκωτικών, κρίθηκε σημαντικό να επισημανθεί και η νομική υπόσταση του ζητήματος αφενός σε εθνικό επίπεδο και αφετέρου σε διεθνές επίπεδο. Κλείνοντας το πρώτο μέρος και έχοντας πληροφορηθεί ο αναγνώστης και για την υπάρχουσα νομοθεσία, επισημαίνονται οι τρόποι αντιμετώπισης του προβλήματος των ναρκωτικών.

Στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας γίνεται η ανάλυση της εκπόνησης της ερευνητικής μελέτης. Ειδικότερα, η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσα από τη συλλογή πρωτογενούς υλικού και επιτεύχθηκε με τη τεχνική της αφήγησης ζωής εξαρτημένων ατόμων. Η ανάλυση της έρευνας γίνεται με ποιοτικό τρόπο και ιδιαιτέρως με τη μορφή της ανάλυσης περιεχομένου. Οι στόχοι της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί και να διαλευκανθεί όσο το δυνατόν περισσότερο αν τελικά η χρήση συνδέεται με την εγκληματικότητα και αν η απάντηση είναι θετική, με ποιο τρόπο επιτυγχάνεται αυτή η σύνδεση και τι άραγε προηγείται: η χρήση και μετά η εμπλοκή με το έγκλημα ή αντιστρόφως η εμπλοκή με το έγκλημα και ακολουθεί η χρήση ναρκωτικών ουσιών?

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο όρος ναρκωτικά είναι λανθασμένος δεδομένου ότι υποδηλώνει ουσίες που «ναρκώνουν» που θέτουν δηλαδή το άτομο σε λήθαργο. Γι' αυτό το λόγο είναι προτιμότερος ο όρος «τοξικές ουσίες» οι οποίες προκαλούν στο άτομο εξάρτηση από την οποία δεν μπορεί να απαλλαχθεί χωρίς συστηματικές και επίπονες προσπάθειες και χωρίς τη βοήθεια ειδικών και τη στήριξη και συμπαράσταση του οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος¹. Στη νομοθεσία μας ο όρος ναρκωτικά υποδηλώνει ουσίες τεχνητές ή φυσικές που δρουν στο κεντρικό νευρικό σύστημα και προκαλούν εξάρτηση του ατόμου από αυτές. Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης ο όρος ναρκωτικά χρησιμοποιείται εναλλακτικά και επάλληλα για να υποδηλώσει το σύνολο των παραπάνω απαγορευμένων ναρκωτικών ή τοξικών ουσιών.

Η διάκριση των ουσιών γίνεται ανάλογα με την επίδραση που έχει η κάθε ουσία στο κεντρικό νευρικό σύστημα του ανθρώπου. Η τοξικότητα έχει σχέση με το βαθμό επίδρασης της ουσίας στον ανθρώπινο οργανισμό. Αν υπερβεί το όριο το άτομο τότε μπορεί ακόμη και να πεθάνει. Όσον αφορά την επίδρασή τους στο κεντρικό νευρικό σύστημα οι τοξικές ουσίες μπορούν να ταξινομηθούν στις εξής κατηγορίες². Αρχικά στις διεγερτικές ουσίες στις οποίες περιλαμβάνονται η κοκαΐνη, οι αμφεταμίνες (speed) όπως για παράδειγμα το σίσα καθώς και άλλα διεγερτικά του κεντρικού νευρικού συστήματος όπως η μεθυλφαινιδάτη (Ritalin) και η έκσταση-MDMA. Εν συνεχεία υπάρχει η κατηγορία όπου εντάσσεται η ηρωίνη και άλλα οπιοειδή ναρκωτικά. Η τρίτη κατηγορία εμπεριέχει τα υπνωτικά και τα κατασταλτικά όπως για παράδειγμα τα βαρβιτουρικά, οι βενζοδιαζεπίνες και τα ηρεμιστικά. Η τέταρτη κατηγορία περιλαμβάνει τα παραισθησιογόνα, στην πέμπτη κατηγορία ανήκουν οι εισπνεόμενες – πτητικές ουσίες όπως λόγω χάριν οι κόλλες, το βουτάνιο, και η βενζίνη. Τέλος, υπάρχει η κατηγορία της κάνναβης όπου συμπεριλαμβάνει το μαριχουάνα, το χόρτο, την ακατέργαστη ρητίνη, δηλαδή το χασίς και το «μαύρο» και φυσικά η κατηγορία στην οποία εντάσσεται το αλκοόλ. Όπως τονίσθηκε και ανωτέρω, στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης ο όρος ναρκωτικά χρησιμοποιείται εναλλακτικά και επάλληλα για να υποδηλώσει το σύνολο των παραπάνω απαγορευμένων ναρκωτικών ή τοξικών ουσιών.

¹ Χάιδου Α, “Ναρκωτικά: τρέχουσα νομοθεσία και διεθνείς τάσεις”, σελ.66-82 στο Το τρίγωνο της συνάντησης: ουσία, περιβάλλον, προσωπικότητα: το φαινόμενο της ουσιοεξάρτησης, (1995), ΕΕΤΑΑ.

² Ατομικό έντυπο TDI / ΔΕΜΑ, οδηγός συμπλήρωσης 2013 {v.4}, εθνικό κέντρο τεκμηρίωσης και πληροφόρησης για τα ναρκωτικά, Αθήνα, σελ.33-35.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1. Βιολογικοί- γενετικοί παράγοντες

Οι σύγχρονες εξελίξεις στην νευροβιολογία παρέχουν μια ισχυρή επιστημονική βάση για την αντιμετώπιση της τοξικομανίας ως ψυχιατρικής διαταραχής η οποία ορίζεται συνήθως και ως «χρόνια και υποτροπιάζουσα εγκεφαλική νόσος»³.

Ειδικότερα, η νευροβιολογική έρευνα προσπαθεί να κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο τα ναρκωτικά προκαλούν νευροχημικές αλλαγές στην εγκεφαλική οδό της ανταμοιβής καθιστώντας τη χρήση τους ελκυστική και την επανειλημμένη χρήση τους ιδιαίτερα επιθυμητή. Ως σύστημα ανταμοιβής ορίζεται το εγκεφαλικό αυτό κύκλωμα το οποίο ενισχύει τη συμπεριφορά κάθε φορά που ενεργοποιείται. Τα διαθέσιμα στοιχεία υποδεικνύουν ότι τα ναρκωτικά προκαλούν ευχαρίστηση επειδή ενεργοποιούν το συγκεκριμένο σύστημα⁴.

Οι περισσότερες νευροβιολογικές έρευνες για την εξάρτηση εστιάζουν στο ρόλο που διαδραματίζει ένας ελκυσόμενος από τα ναρκωτικά νευροδιαβιβαστής (χημική ουσία παραγόμενη και εκλύομενη από τους νευρώνες) , η ντοπαμίνη στην επαναλαμβανόμενη ενεργοποίηση του “συστήματος ανταμοιβής” ενός κυκλώματος αποτελούμενου από ένα σύνθετο σύνολο εγκεφαλικών δομών που ενεργοποιούν ως βαρόμετρο για τη φυσική και ψυχολογική κατάσταση του ατόμου. Αυτοί που συνδέθηκαν περισσότερο με την τοξικοεξάρτηση ήταν η ενδορφίνη η ντοπαμίνη και η σερετονίνη. Οι νευροδιαβιβαστές αυτοί συνδέονται κυρίως με τη ψυχική διάθεση και την συναισθηματική κατάσταση του ατόμου. Τα περισσότερα νευροβιολογικά μοντέλα για την εξάρτηση υποστηρίζουν ότι επειδή τα ναρκωτικά εκλύουν ντοπαμίνη και ενεργοποιούν το σύστημα ανταμοιβής, η εξάρτηση οφείλεται στην κινητοποίηση των αποκρίσεων και στην αυξημένη έκλυση ντοπαμίνης . Βάσει των πρόσφατων τεχνολογικών εξελίξεων έχουν προκύψει νέα μοντέλα που λαμβάνουν υπόψη την εμπλοκή και άλλων νευροδιαβιβαστών στην παραπάνω διαδικασία, ερευνώντας παράλληλα το ρόλο των γενετικών διαφορών μεταξύ των ατόμων.

³ http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/546/TDAD09001ELC_WEB_161408.pdf

⁴ http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/546/TDAD09001ELC_WEB_161408.pdf

2. Ψυχολογικοί παράγοντες

Αρκετοί επιστήμονες και κυρίως ψυχολόγοι συνδέουν την τοξικοεξάρτηση με κάποια σοβαρά τραυματικά γεγονότα κατά την παιδική ή εφηβική ηλικία ενός παιδιού. Μάλιστα, υποστηρίζουν πως ακόμη και κατά την ενήλικη ζωή πολλοί άνθρωποι καταφεύγουν στη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών για να βρουν λύση ή να νιώσουν συναισθηματική ευχαρίστηση και αποφόρτιση εξαιτίας κάποιων σοβαρών προβλημάτων που βιώνουν ή βίωσαν κατά το παρελθόν.

Ειδικότερα, ο Wurmser⁵ θεωρεί ότι η τοξικοεξάρτηση συνδέεται αποκλειστικά με δυσάρεστα γεγονότα κατά τη παιδική ηλικία όπως λόγου χάριν η βία, η σεξουαλική κακοποίηση, ή ακόμη και η εγκατάλειψη ή η έλλειψη αγάπης. Μεταξύ αυτών και με βάση τη μελέτη του Clark⁶ (1977) φαίνεται ξεκάθαρα η σύνδεση της σεξουαλικής κακοποίησης κατά την παιδική ηλικία με τις εξαρτησιογόνες ουσίες. Εν συνεχεία, υποστηρίζεται με βάση τη θεωρία του Khantzian⁷ πως πίσω από τη χρήση και την εξάρτηση ναρκωτικών ουσιών εντοπίζονται αδυναμίες μεταξύ του “εγώ” και του “εαυτού” και όχι τόσο συγκρούσεις ψυχικών παραγόντων. Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημανθεί πως οι περισσότερες θεωρίες έχουν δεχτεί ποικίλες κριτικές εξαιτίας των μεθοδολογικών τους περιορισμών καθώς και της απαισιοδοξίας με την οποία αντιμετωπίζουν τα αποτελέσματα της θεραπείας. Κλείνοντας, έχει επισημανθεί πως η χρήση ναρκωτικών ουσιών είναι ένα φαινόμενο πολυπαραγοντικό το οποίο δεν συνδέεται αποκλειστικά και μόνο με μία αιτία. Γι’ αυτό το λόγο άλλωστε η αντιμετώπισή του για να είναι ορθή και αποτελεσματική πρέπει να σχεδιάζεται και να εφαρμόζεται από τη συνεργασία διαφόρων ειδικοτήτων.

⁵ Όπως αναφέρεται στο Πουλόπουλος Χ.,(2011) *Κοινωνική εργασία και εξαρτήσεις, οι κοινότητες της αλλαγής*, Τόπος, σελ. 30.

⁶ Στο ίδιο, σελ.31.

⁷ Στο ίδιο, σελ. 32.

3. Οικογενειακοί παράγοντες

Ένας αρκετά σημαντικός παράγοντας ο οποίος καθορίζει σε μεγάλο βαθμό όχι μόνο την έναρξη και την εξάρτηση με τις ναρκωτικές ουσίες αλλά και τη προσωπικότητα του κάθε ατόμου ξεχωριστά είναι η οικογένεια. Αρχικά, αρκετές έρευνες έχουν δείξει ότι η χρήση ναρκωτικών ουσιών κατά την εφηβική ηλικία λαμβάνει χώρα διότι οι ίδιοι οι γονείς είναι και αυτοί χρήστες ναρκωτικών ουσιών. Αρκετά παιδιά λοιπόν όταν βλέπουν μέσα στο οικογενειακό τους περιβάλλον τη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, είτε μιμούνται αυτή τη συμπεριφορά, είτε καταφεύγουν σε αυτήν για να εκδικηθούν τους γονείς τους. (κάτι που φαίνεται και στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας και πιο συγκεκριμένα στην ανάλυση της ερευνητικής μελέτης).

Σε μία ποιοτική έρευνα του Pollo⁸ (2001) που έλαβε χώρα στη Ιταλία, την Ελλάδα και τη Δανία φάνηκε ξεκάθαρα πως οι χρήστες ναρκωτικών ουσιών ζούσαν σε ένα δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον, κάτι που τους οδήγησε στη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Ως δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον μπορεί να θεωρηθεί η έλλειψη επικοινωνίας και αγάπης από την πλευρά των γονέων, επεισόδια βίας λεκτικής ή σωματικής, κάθε είδους κακοποίηση, απώλεια του ενός από τους δυο γονείς ή ακόμη και το διαζύγιο.

Αντιλαμβάνεται σε αυτό το σημείο κανείς, πως ο ρόλος της οικογένειας διαδραματίζει ένα πολύ σπουδαίο ρόλο στη ζωή ενός παιδιού και αργότερα ενός ενήλικα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η έναρξη της χρήσης ναρκωτικών ουσιών συνδέεται με τη δυσλειτουργική οικογένεια καθώς και με μία οικογένεια όπου οι ίδιοι οι γονείς κάνουν χρήση ναρκωτικών ουσιών. Ωστόσο, πρέπει να τονισθεί πως αυτή η σύνδεση δεν είναι απαραίτητη καθώς όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως η χρήση δεν συνδέεται με έναν και μόνο αποκλειστικό παράγοντα.

⁸ Όπως αναφέρεται στο Πουλόπουλος Χ.,(2011) *Κοινωνική εργασία και εξαρτήσεις, οι κοινότητες της αλλαγής*, Τόπος, σελ. 38.

4. Οι ευρύτερες κοινωνικές συνθήκες

Είναι ευρέως αποδεχτό πως οι ευρύτερες κοινωνικές συνθήκες μιας χώρας δεν αποτελούν μόνο παράγοντα της χρήσης και της εξάρτησης ναρκωτικών ουσιών αλλά και άλλων εγκληματικών συμπεριφορών. Ειδικότερα σε ότι σχετίζεται με τις εξαρτησιογόνες ουσίες και με βάση το Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας – EMCDDA (2010) τονίζει πως η φτώχεια και η ανεργία επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τους νέους οι οποίοι οδηγούνται στη χρήση και διακίνηση ναρκωτικών ουσιών και σε αύξηση της διαθεσιμότητας και της χρήσης κάνναβης στο νεανικό πληθυσμό. Επίσης μια αυστηρότερη νομοθεσία δημιουργεί σε μια κοινωνία κατηγορίες “παράνομων” και “αποκλινόντων”⁹ οι οποίοι περιθωριοποιούνται για να εξασφαλίσουν τη χρήση τους.

⁹ Πουλόπουλος Χ.,(2011) *Κοινωνική εργασία και εξαρτήσεις, οι κοινότητες της αλλαγής*, Τόπος, σελ. 45.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Εγκληματολογική- Θεωρητική ανασκόπηση

1. Ναρκωτικά και εγκληματική συμπεριφορά

Η όλο και αυξανόμενη χρήση ναρκωτικών ουσιών καθώς και η σύνδεσή της με την εγκληματικότητα τις τελευταίες δεκαετίες οδήγησε την επιστημονική κοινότητα σε προβληματισμό καθώς και σε μια διεθνής ανασκόπηση γύρω από το φαινόμενο αυτό προκειμένου να απαντηθούν τα εξής ερωτήματα: Συνδέεται τελικά η χρήση ναρκωτικών ουσιών και η εγκληματική δραστηριότητα ή αντίθετα η εγκληματική συμπεριφορά οδηγεί στη χρήση ναρκωτικών ουσιών? Υπάρχει άραγε αιτιακή σχέση μεταξύ αυτών των δυο φαινομένων? Όσο περνούσαν τα χρόνια όλο και αυξάνονταν οι ποικίλες και ταυτόχρονα αντικρουόμενες συζητήσεις στον επιστημονικό χώρο. Παρόλα αυτά στο γεγονός πως υπάρχει αδιαμφισβήτητα μια σχέση-σύνδεση μεταξύ ναρκωτικών και εγκληματικότητας διαπιστώνεται μια σχετικά μεγάλη συμφωνία από την επιστημονική κοινότητα.

Η υπάρχουσα βιβλιογραφία η οποία στηρίζεται στο αιτιακό μοντέλο μεταξύ χρήσης και εγκληματικότητας μας παρουσιάζει τέσσερις υποθέσεις για την εξήγηση της σχέσης αυτής¹⁰. Η πρώτη υπόθεση είναι πως η χρήση ναρκωτικών ουσιών προκαλεί το έγκλημα κάτω από ορισμένες συνθήκες. Η δεύτερη υπόθεση είναι αντίστροφη. Υποστηρίζεται δηλαδή πως παρόλο που η χρήση ναρκωτικών ουσιών προκαλεί μια εγκληματική συμπεριφορά, κάτω από ορισμένες συνθήκες η συμμετοχή σε εγκληματικές δραστηριότητες διευκολύνει και παράλληλα προκαλεί τη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Η τρίτη υπόθεση υποστηρίζει πως μεταξύ αυτών των δυο φαινομένων δηλαδή της χρήσης ναρκωτικών ουσιών και της εγκληματικότητας υπάρχει μια αμφίδρομη σχέση (ναρκωτικά ⇔ εγκληματικότητα). Τέλος η τέταρτη θεωρία υποστηρίζει πως η σχέση ναρκωτικών ουσιών και εγκληματικότητας εξαρτάται από ένα τρίτο παράγοντα ο οποίος συσχετίζεται τόσο με τη χρήση όσο και με την εγκληματικότητα.

Στις δύο πρώτες υποθέσεις της μονής κατεύθυνσης (ναρκωτικά => έγκλημα ή έγκλημα => ναρκωτικά) βασίζονται κυρίως δύο μοντέλα. Το ψυχο-φαρμακολογικό (Psycho-Pharmacological) και το οικονομικό-εξαναγκαστικό μοντέλο (Economico-

¹⁰ Walters G.D., (1994), *Drugs and crime in lifestyle perspective*, Sage Publications, London, p.3.

Compulsive Model)¹¹. Το ψυχο-φαρμακολογικό μοντέλο υποστηρίζει πως η βραχυχρόνια ή μακροχρόνια χρήση κάποιων ναρκωτικών έχει ως αποτέλεσμα την επίδειξη βίαιης συμπεριφοράς. Οι ουσίες οι οποίες εμφανίζονται σχετικές με τις εκδηλώσεις αυτές είναι το αλκοόλ, τα βαρβιτουρικά, η κοκαΐνη και άλλα διεγερτικά. Σύμφωνα λοιπόν με αυτό το μοντέλο το αποτέλεσμα της λήψης των ανωτέρω ουσιών είτε για μικρή είτε για μεγάλη διάρκεια έχει ως αποτέλεσμα την εκδήλωση ενστικτωδώς βίαιων συμπεριφορών.

Το οικονομικό-εξαναγκαστικό μοντέλο υποστηρίζει ότι το υψηλό κόστος απόκτησης κάποιων παράνομων ναρκωτικών ουσιών και κυρίως ηρωΐνης-κοκκαΐνης επισπεύδει την εμπλοκή στην εγκληματικότητα αυτών οι οποίοι είναι εθισμένοι από αυτές τις ουσίες. Μάλιστα υποστηρίζεται πως η εγκληματική δραστηριότητα εντοπίζεται στα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (μεταπώληση ναρκωτικών, κλοπές, ληστείες κλπ) καθώς και της πορνείας. Σύμφωνα λοιπόν με αυτό το μοντέλο οι εξαρτημένοι κυρίως από ηρωΐνη και κοκαΐνη δεν ωθούνται ενστικτωδώς προς την εγκληματική συμπεριφορά, αντιθέτως αναγκάζονται από την έντονη επιθυμία τους να αποκτήσουν χρήματα ώστε να εξασφαλίσουν τη δόση τους. Έρευνες οι οποίες υποστήριζαν το συγκεκριμένο μοντέλο έδειξαν πως το ποσοστό διάπραξης εγκλημάτων αυξάνεται κυρίως την περίοδο της εξάρτησης του χρήστη ενώ κατά την περίοδο της θεραπείας ή μειωμένης χρήσης ναρκωτικών ουσιών για κάποιο λόγο, μειώνεται σε μεγάλο βαθμό και η εγκληματική συμπεριφορά.

Το συστημικό μοντέλο (Systemic Model)¹² βασίζεται στην δεύτερη προαναφερθείσα υπόθεση η οποία αναφέρει πως η εμπλοκή σε εγκληματικές δραστηριότητες προκαλεί τη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Ειδικότερα, ασχολείται με την αλληλεπίδραση μεταξύ ενός εγκληματογόνου περιβάλλοντος ενός ατόμου επιρρεπούς στη παραβατικότητα και της αγοράς των ναρκωτικών. Το περιβάλλον της αγοραπωλησίας ναρκωτικών συντελεί στην εκδήλωση βίας: η αγοραπωλησία ναρκωτικών ουσιών έλκει άτομα τα οποία επιθυμούν να εμπλακούν σε βίαιες συμπεριφορές, κάτι που αυξάνει τη πιθανότητα εκδήλωσης βίας. Σε αυτό το μοντέλο λοιπόν γίνεται αντιληπτό πως η βία είναι ενδογενής στην εμπλοκή με την “κυκλοφορία” παράνομων ουσιών.

¹¹ Brochu S. (1995), “*A critical look at the conceptual models explaining drug use and crime*”, Running Head, p.1-11.

¹² Collins J.J. (1990), *Summary thoughts about drugs and violence*. In NIDA Research Monograph Series, Drugs and Violence: Causes, correlates and consequences, vol.103, p.265-275, Rockville MD: National Institute on Drug Abuse.

(ναρκωτικά) Κλείνοντας, αυτή η συστημική βία έχει τη τάση να εμφανίζεται είτε σε κοινωνικά αποδιοργανωμένες περιοχές οι οποίες είτε είναι οικονομικά μη-προνομιούχες είτε έχουν παραδοσιακά υψηλές τιμές βίας.

Με βάση τη τρίτη προαναφερθείσα υπόθεση (η οποία δεν σχετίζεται με την αιτιολογική εξήγηση) υποστηρίζεται μια αμφίδρομη σχέση μεταξύ χρήσης ναρκωτικών ουσιών και εγκληματικότητας. Η συγκεκριμένη υπόθεση υποστηρίζει ότι με τη χρήση ναρκωτικών ουσιών μειώνονται οι αναστολές του χρήστη και έτσι ωθείται πιο εύκολα στην εγκληματική δραστηριότητα¹³. Ταυτοχρόνως, υποστηρίζεται πως η συμμετοχή σε διάφορους τύπους παρέκκλισης εισάγει τα άτομα στη χρήση παρέχοντάς τους το περιβάλλον και τις συνθήκες οι οποίες συντελούν με τη σειρά τους στη χρήση ναρκωτικών ουσιών.

Η τελευταία προαναφερθείσα υπόθεση, η υπόθεση δηλαδή του τρίτου παράγοντα υποστηρίζει πως η σύνδεση ναρκωτικών και εγκληματικότητας οφείλεται στη παρουσία μίας ή περισσότερων μεταβλητών με τις οποίες συνδέονται τόσο η χρήση ναρκωτικών ουσιών όσο και η εγκληματικότητα. Μεταβλητές οι οποίες πιθανόν να συνδέουν τα ναρκωτικά με την εγκληματικότητα μπορεί να είναι η αποξένωση, η σχολική αποτυχία κατά την εφηβεία ή η διαλυμένη οικογένεια. Μεταξύ αυτών, με βάση το τρίτο παράγοντα αναπτύχθηκαν και τα εξής μοντέλα: Αρχικά το μοντέλο της προσωπικότητας σύμφωνα με το οποίο ο τρίτος παράγοντας που συμβάλει στη σύνδεση ναρκωτικών ουσιών και εγκληματικότητας είναι η ύπαρξη αντικοινωνικής προσωπικότητας. Ποικίλες έρευνες ανέδειξαν την συγκεκριμένη άποψη καθώς και το ότι τόσο ο αλκοολισμός όσο και η παράνομη χρήση ναρκωτικών ουσιών ήταν σημαντικά συνδεδεμένα με τον αντικοινωνικό τύπο προσωπικότητας¹⁴. Δεύτερον, το μοντέλο συνδυασμένης εμφάνισης το οποίο ύστερα από έρευνες κατέληξε πως η παραβατικότητα και η χρήση ναρκωτικών ουσιών συνδέονται σε ένα παρόμοιο πλαίσιο κοινωνικών, ψυχολογικών και δημογραφικών μεταβλητών.

Τέλος, το μοντέλο της προσδοκίας (το οποίο θεωρήθηκε και ως μια κριτική αντίδραση στο ψυχο-φαρμακολογικό (Psycho-Pharmacological) θεωρεί τις συνέπειες

¹³ Όπως αναφέρεται στο Κίτσος Γ., (2002), *“Εγκληματικότητα χρηστών και κοινωνικός αποκλεισμός”* σελ. 173-225, στο Ναρκωτικά: Τάσεις και εγκληματολογικές διαστάσεις στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, επιμ. Ζαραφωνίτου Χ-Τσίγκανου Ι, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

¹⁴ Όπως αναφέρεται στο Πανάγου Αι. (2002), *“Τοξικοεξάρτηση: Κοινωνιο-ψυχολογικές και εγκληματολογικές παράμετροι. Μια ποιοτική προσέγγιση μέσα από το λόγο πρώην εξαρτημένων ατόμων”*, σελ. 255-296, στο Ναρκωτικά: Τάσεις και εγκληματολογικές διαστάσεις στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, επιμ. Ζαραφωνίτου Χ-Τσίγκανου Ι, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

της χρήσης ναρκωτικών ουσιών ως μια αυτό-εκπληρούμενη προφητεία. Παραδείγματος χάριν το μοντέλο αυτό υποστηρίζει πως ένα άτομο επιρρεπές στη βία θα μεταφράσει τις φυσιολογικές αλλαγές που προκαλούνται από τη μέθη ως σημάδια επιθετικότητας. Έτσι, οι χρήστες ναρκωτικών ουσιών οι οποίοι θα επιθυμούσαν να αναμειχθούν σε βίαιες πράξεις καταναλώνουν ουσίες για να αποποιηθούν την ευθύνη. Έτσι, με αυτό το τρόπο ένα βίαια προδιατεθειμένο άτομο το οποίο πιστεύει ότι το αλκοόλ προκαλεί επιθετικότητα θα θεωρήσει τις φυσιολογικές αλλαγές που επιφέρει μέθη ως σημάδια εχθρότητας¹⁵.

Ο Goldstein¹⁶ (1985) θεωρεί ότι τα παραπάνω μοντέλα δεν είναι αλληλοαποκλειόμενα. Έτσι, είναι ορθότερο να μην χρησιμοποιούνται ως μοντέλα αλλά ως αιτιολογικοί παράγοντες που εξηγούν την παραβατικότητα των εξαρτημένων ατόμων.

2. Κριτική προσέγγιση των θεωρητικών μοντέλων

Υστερα από μια περιληπτική θεωρητική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά με τη σύνδεση και τη σχέση των ναρκωτικών ουσιών και της εγκληματικότητας θα ήταν ωφέλιμο να αποτυπωθούν και οι αντίστοιχες κριτικές προσεγγίσεις προκειμένου να εξαχθούν όσο το δυνατόν περισσότερα ορθολογικά συμπεράσματα.

Αρχικά το ψυχο-φαρμακολογικό μοντέλο μας εξηγεί μόνο ένα τύπο εγκλήματος ο οποίος είναι η βία. Οι περισσότερες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν αφορούσαν μόνο το αλκοόλ όπου η μειοψηφία των μεθυσμένων ανθρώπων έγιναν βίαιοι¹⁷. Στην πραγματικότητα δεν υποστηρίχθηκε από την πλειοψηφία των ερευνών καμία άμεση σύνδεση μεταξύ αλκοολισμού και βίας. Μάλιστα όπως αναφέρει ο Brochu¹⁸ είναι αρκετοί οι δράστες που πίνουν πριν τη διάπραξη αδικήματος για να ηρεμήσουν τα νεύρα τους. Έτσι, εξάγεται το συμπέρασμα ότι δεν αποδεικνύεται τελικά πως η χρήση ορισμένων ουσιών όπως λόγου χάριν της κοκαΐνης ή άλλων διεγερτικών είναι σημαντικοί παράγοντες για τη διαπροσωπική βία.

¹⁵ Στο ίδιο.

¹⁶ Όπως αναφέρεται στο ίδιο.

¹⁷ Όπως αναφέρεται στο Κίτσος Γ., (2002), “Εγκληματικότητα χρηστών και κοινωνικός αποκλεισμός” σελ. 173-225, στο Ναρκωτικά: Τάσεις και εγκληματολογικές διαστάσεις στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, επιμ. Ζαραφωνίτου Χ-Τσίγκανου Ι, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

¹⁸ Brochu S, “A critical look at the conceptual models explaining drug use and crime”, 1995, Running Head, p.1-11.

Το οικονομικό μοντέλο, όπως αναφέρθηκε, υποστηρίζει πως υπάρχει μια αιτιακή σύνδεση μεταξύ της χρήσης ναρκωτικών ουσιών και του εγκλήματος¹⁹. Ωστόσο, αρκετές έρευνες έδειξαν πως πρώτον δεν υπάρχει καμία αιτιακή σύνδεση μεταξύ χρήσης ναρκωτικών και εγκλήματος και δεύτερον αρκετές έρευνες δεν απέδειξαν πως τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας που διαπράττονται από εθισμένους υποκινούνται από την ανάγκη εξεύρεσης χρημάτων για την εύρεση και την αγορά κοκαΐνης ή ηρωίνης. Μάλιστα, ένας τρόπος ζωής ο οποίος χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη ελεύθερου χρόνου και χρημάτων θα μπορούσε να θεωρηθεί παράγοντας που οδηγεί στη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Ανακεφαλαιώνοντας, η κριτική σε αυτό το μοντέλο υποστηρίζει συνοπτικά πως το γεγονός ότι οι δράστες παράνομων πράξεων είναι χρήστες ναρκωτικών δεν αποτελεί από μόνο του την αιτιολόγηση ότι η χρήση προκαλεί το έγκλημα.

Το συστημικό μοντέλο²⁰ το οποίο μελετά την αναλογία μόνο της βίας με τη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών είναι ένα μοντέλο στο οποίο οι υποστηρικτές του δυσκολεύονται να αποδείξουν πως εμπλέκονται οι κοινωνικοί και οι οικονομικοί παράγοντες, δεδομένου ότι ο Collins²¹ 1990 υποστηριχτής αυτού του μοντέλου επισήμανε ότι η διανομή των ναρκωτικών και η βία εμφανίζονται σε περιοχές οι οποίες είναι κοινωνικά αποδιοργανωμένες και οικονομικά ανίσχυρες.

Το μοντέλο της προσωπικότητας²² το οποίο δεν επικεντρωνόταν σε πολιτισμικούς κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες υποστήριζε πως η αντικοινωνική συμπεριφορά είναι η μοναδική αιτία της χρήσης και του εγκλήματος. Ωστόσο, οι επικριτές αυτού του μοντέλου υποστήριξαν πως εφόσον η μοναδική αιτία της χρήσης και του εγκλήματος είναι η αντικοινωνική συμπεριφορά, πώς εξηγείται γιατί αυτές οι συμπεριφορές ποικίλουν σύμφωνα με τους κοινωνικούς και τους περιβαλλοντικούς παράγοντες;

Όσον αφορά το μοντέλο προσδοκίας²³ οι έρευνες αφορούν αποκλειστικά το αλκοόλ και τη βία. Η κριτική λοιπόν βασίζεται στο ότι πρέπει ν' αναγνωριστεί η εμπειρική και θεωρητική πολυπλοκότητα της συσχέτισης και να ληφθεί υπόψη ο ρόλος του

¹⁹ Στο ίδιο.

²⁰ Στο ίδιο.

²¹ Collins J.J., 'Summary thoughts about drugs and violence. In *NIDA Research Monograph Series, Drugs and Violence: Causes, correlates and consequences*', 1990, vol.103, Rockville MD: National Institute on Drug Abuse, p.265-275.

²² Στο ίδιο.

²³ Στο ίδιο.

αλκοόλ ως δικαιολογία του εγκλήματος αλλά και ως ψυχοφαρμακολογικού αποτελέσματος.

Τέλος, η κριτική γύρω από το μοντέλο συνδυασμένης εμφάνισης²⁴ εστιάζει γύρω από το γεγονός πως μακροχρόνιες έρευνες καθώς και εθνολογικές χρησιμοποιούν νέες μεθόδους και έτσι προσφέρεται μια νέα οπτική για τη φύση και τη συσχέτιση των ναρκωτικών και του εγκλήματος. Έτσι, θα πρέπει να λάβουν χώρα και άλλες έρευνες οι οποίες θα εξετάσουν προσεχτικά τους διαφορετικούς τύπους της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς σύμφωνα με το φύλο, την ηλικία, το έθνος, τη κοινωνική τάξη και το μέρος διαμονής.

3. Πολιτισμικοί παράγοντες

Η χρήση ναρκωτικών ουσιών θεωρείτο σημαντικό στοιχείο της κουλτούρας των χρηστών για θεραπευτικούς, ευφορικούς και θρησκευτικούς λόγους σε διάφορους πολιτισμούς ανά τον κόσμο. Έτσι λοιπόν, ο Sellin ως εκπρόσωπος της σχολής του Σικάγου εισάγει τη θεωρία της «πολιτισμικής σύγκρουσης» ή «της σύγκρουσης κανόνων συμπεριφοράς»²⁵. Ειδικότερα, επισημαίνει το ρόλο των υποπολιτισμικών πλαισίων στην εγκληματογένεση. Με αυτό τον τρόπο το έγκλημα μπορεί να είναι αποτέλεσμα αλληλοσυγκρουόμενων ηθικών επιταγών διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης. Τη θεωρία αυτή έρχεται να συμπληρώσει και η θεωρία του Sutherland²⁶ περί «διαφορικού συγχρωτισμού» καθώς και η θεωρία του για την κοινωνική αποδιοργάνωση. Σύμφωνα λοιπόν τη θεωρία αυτή η κοινωνία ως σύνολο παρεκκλίνει από κοινώς αποδεκτά πρότυπα και στόχους, με αποτέλεσμα τη χαλάρωση ή και την απουσία συνεκτικών δεσμών όλου του οικοδομήματος της. Κάτω από τις συνθήκες αυτές τα κοινωνικά υπο-σύνολα δημιουργούν ιδιαίτερους κανόνες συμπεριφοράς (σε επαγγελματικό ή οικογενειακό επίπεδο) οι οποίοι μερικές φορές αντανακλούν εγκληματικά πρότυπα. Τη θεωρία αυτή υποστήριξε και ο Louis Wirth²⁷ ο οποίος προσδιόρισε την κοινωνική αποδιοργάνωση ως έλλειψη συμφωνίας σε θέματα αξιών

²⁴ Στο ίδιο.

²⁵ Sellin Th., (1938), *Culture Conflicts and crime*, New York, Social Science Research Council.

²⁶ Sutherland E., *White Collar Crime*, N.York, The Dryden Press, 1949.

²⁷ Wirth L., “*Urbanism as a Way of life*”, στο *American Journal of Sociology*, N.44, 1938,p.1-24.

και κοινωνικών αντιλήψεων που αφορούν θεμελιώδη ζητήματα. Μάλιστα, υποστήριξε πως υπάρχει πως υπάρχει σύγκρουση μεταξύ προτύπων και αμφισβήτηση των κανόνων. Τέλος, ο αμερικανός κοινωνιολόγος Robert Merton²⁸ υποστήριξε τη θεωρία της ανομίας η οποία είναι βασισμένη στη διάκριση μεταξύ πολιτισμικά προσδιορισμένων σκοπών και κανόνων οι οποίοι ρυθμίζουν τους τρόπους επίτευξής τους. Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί πως η θεωρία του Merton οφείλει πολλά στη θεωρία της ανομίας του Emile Durkheim την οποία διατύπωσε για πρώτη φορά στο σύγγραμμα του το 1897 για την Αυτοκτονία²⁹.

Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη τη χρήση ναρκωτικών ουσιών, εύλογα μπορεί να υποστηριχτεί πως οι χρήστες εντάσσονται σε ομάδες που έχουν συγκεκριμένο τρόπο ζωής και μέσα στα πλαίσια αυτών των υπό-ομάδων η συμπεριφορά τους γίνεται σαφώς αποδεκτή δεδομένου ότι έχουν καταφύγει σε μια άλλη πραγματικότητα εναλλακτικών αξιών και επανακοινωνικοποίησης με βάση αυτές τις νέες αξίες της υπό- ομάδας³⁰.

4. Κοινωνικός αποκλεισμός

Η έννοια κοινωνικός αποκλεισμός η οποία βρίσκει τις ρίζες της στη Γαλλία είναι μια σχετικά πρόσφατη έννοια η οποία δημιουργήθηκε για να ορίσει τις οποιεσδήποτε κοινωνικές ομάδες ή καταστάσεις που οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό όπως λόγου χάριν οι μετανάστες, οι άνθρωποι με περιορισμένα πολιτικά δικαιώματα ή καταστάσεις όπως για παράδειγμα η ανεργία, ο αναλφαβητισμός, η μονογονεϊκή οικογένεια καθώς και τα γηρατεία.³¹ Ο κοινωνικός αποκλεισμός συνεχίζει να αποτελεί πρόβλημα για τις σημερινές κοινωνίες ιδιαίτερα μετά τη διεθνή οικονομική κρίση. Ειδικότερα, οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στο τομέα της χρήσης είναι ακόμη πιο αισθητές καθώς η ανεργία οδηγεί τα νέα άτομα στη χρήση, στο εμπόριο ναρκωτικών και γενικότερα στην εγκληματικότητα. Μεταξύ αυτών, καλό θα ήταν να

²⁸ Merton R., “*Social Structure and Anomie*” στο A.S.R, N.3, 1938, P.672-682.

²⁹ Durkheim E., *Le Suicide*, Quadrige/PUF, 1930, Paris, 8^η έκδ., 1983.

³⁰ Σκάλτσα Μ., (2000), «*Τα ναρκωτικά, φαινόμενο κοινωνικής παθογένειας, που συμβάλει στον κοινωνικό αποκλεισμό ομάδων. Ο ρόλος της οικογένειας*», Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, σελ.6-8.

³¹ Πουλόπουλος Χ., (2011), *Κοινωνική εργασία και εξαρτήσεις, οι κοινότητες της αλλαγής*, Τόπος, σελ.308.

επισημανθεί πως ο κοινωνικός αποκλεισμός γενικότερα των παραβατών δεν αποτελεί ένα σύγχρονο φαινόμενο. Απαντάται με διάφορες μορφές από τότε που οι άνθρωποι αποφάσισαν να ζήσουν σε οργανωμένες ομάδες από τότε που επιβλήθηκε η αξία της τήρησης των νόμων ή διαφορετικά η συμμόρφωση με τους κανόνες συμπεριφοράς που επιβλήθηκαν από την τάξη που είχε την εξουσία να τους επιβάλλει και να τους καταστήσει αποδεκτούς από όλους. Έτσι, διατυπώνεται πως η μελέτη φαινομένων αποκλεισμού ασχολείται με συγκεκριμένες διαδικασίες άσκησης πολιτικής³². Η συγκεκριμένη θέση συνδέεται και με τη μεταβολή που έχει συντελεστεί στη κοινωνία. Ειδικότερα, ο στόχος της ένωσης και της ολοκλήρωσης όλων των πολιτών μετατράπηκε σε μια πολιτική όπου κυριαρχεί ο διαχωρισμός και ο κοινωνικός αποκλεισμός. Αυτή η μετατροπή του στόχου η οποία περιγράφεται και από τον Hobsbawm³³ (1994) ως “Golden Age” περιλαμβάνει διαδικασίες διαχωρισμού τόσο στη σφαίρα της κοινότητας όσο και στη σφαίρα της εργασίας.

Χαρακτηριστικό λοιπόν παράδειγμα του διαχωρισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελεί το φαινόμενο της χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Ειδικότερα, ο κοινωνικός αποκλεισμός ιδιαίτερα με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης είναι ακόμη πιο έντονος καθώς οι νέοι εξαιτίας της ανεργίας οδηγούνται στη χρήση ή ακόμη και στο εμπόριο ναρκωτικών προκειμένου να επιτύχουν ένα “εύκολο εισόδημα”. Μεταξύ αυτών οι νέοι οι οποίοι νιώθουν ότι περιθωριοποιούνται από πλευράς κοινωνίας, εισερχόμενοι στο περιβάλλον της χρήσης αποκτούν νέους ρόλους και ταυτόχρονα νιώθουν πως η συγκεκριμένη ομάδα στην οποία ανήκουν εκείνη τη χρονική στιγμή τους υπολογίζει. Έτσι, νιώθουν χρήσιμοι στη δική τους πλέον “κοινωνία” και τέλος η χρήση ουσιών από τη πλευρά τους θεωρείται και μια μορφή αυτοθεραπείας για την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους. Μάλιστα το EMCDDA³⁴ το 2010 επιβεβαίωσε την προαναφερθείσα άποψη. Πιο συγκεκριμένα, συνδέθηκαν οι πιθανότητες αύξησης της χρήσης με τη παράλληλη αύξηση της ανεργίας ιδιαιτέρως για τους νέους που προέρχονται από υποβαθμισμένες και περιθωριοποιημένες περιοχές στις οποίες ανθεί η εγκληματικότητα. Αναφέρει επίσης

³² Τσίγκανου Ι., (1997), “*Το κοινωνικό μειονέκτημα της παραβατικότητας*”, Το βήμα των κοινωνικών επιστημών, Ν.22, σελ.51-69.

³³ Όπως αναφέρεται στο Κίτσος Γ., “*Εγκληματικότητα χρηστών ναρκωτικών ουσιών και κοινωνικός αποκλεισμός*”, στο Ναρκωτικά: Τάσεις και εγκληματολογικές διαστάσεις στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, επιμ. Ζαραφονίτου Χ- Τσίγκανου Ι., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2002.

³⁴ EMCDDA (2010), *Annual report 2009, the state of the drugs problem in Europe*, Luxembourg, Publications Office of the European Union.

ότι η αύξηση της ανεργίας θα συνδεθεί με την αύξηση του μικρού εμπορίου ναρκωτικών στους νέους οι οποίοι διακινώντας τις ουσίες θα αποκτήσουν ένα εύκολο εισόδημα.

Αντιλαμβάνεται σε αυτό το σημείο κανείς πως λόγω του έντονου στιγματισμού και κοινωνικού αποκλεισμού των εξαρτημένων θα πρέπει να γίνει αντιληπτό πως η θεραπεία τους δεν θα πρέπει να περιορίζεται μόνο στην ιατρική καθαρά αντιμετώπιση από τις ουσίες ή στην ψυχολογική τους αντιμετώπιση. Αντιθέτως, θα πρέπει να υπάρξει μια αποτελεσματική παρέμβαση η οποία θα λύνει και άλλα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι χρήστες. Αρχικά, πολλοί εξαρτημένοι που βρίσκονται σε προγράμματα απεξάρτησης αντιμετωπίζουν μια ευρεία γκάμα προβλημάτων όπως για παράδειγμα την ανεργία καθώς και μερικοί είναι ακόμη και άστεγοι. Έτσι, οξύνεται ο κοινωνικός αποκλεισμός τους καθώς ακόμη κι αν λάβει ο εξαρτημένος το υποκατάστατο της ουσίας στην οποία είναι εξαρτημένος, δεν θα μπορέσει να αποκοπεί από το περιβάλλον της χρήσης και να ενταχθεί στη κοινωνία. Με αυτόν τον τρόπο, γίνεται αντιληπτό πως όλα τα θεραπευτικά προγράμματα ανεξάρτητα από την ιδεολογική ή επιστημονική θεώρηση που υιοθετούν πρέπει να στοχεύουν στην ένταξη των χρηστών σε όλους τους τομείς της κοινωνίας καθώς αν επιλυθεί μόνο ένα πρόβλημα τους, δεν θα καταφέρουν να ενταχθούν σωστά και ολοκληρωτικά στη κοινωνία. Έτσι, σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα θα ξανά βιώσουν πάλι το συναίσθημα του κοινωνικού αποκλεισμού και στιγματισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

1.Ιστορική αναδρομή σχετικά με τη νομοθεσία για τα ναρκωτικά

Στην Ελλάδα η ποινικοποίηση των ναρκωτικών ουσιών ξεκινά από το 1919. Ειδικότερα το χασίς με το Ν 1681 “Περί αλητείας και επαιτείας” θεωρείται εγκληματική πράξη. Μέχρι το 1950 συνεχίζει να επικρατεί η ίδια αντίληψη. Η χρήση, η καλλιέργεια καθώς και η εμπορία ναρκωτικών ουσιών θεωρείται εγκληματική πράξη. Μάλιστα μεταπολεμικά με το ΝΔ 3084/1954 “περί τιμωρίας των παραβατών ναρκωτικών και μεταχειρίσεως των τοξικομανών” προβλέπονται πιο ευνοϊκές ρυθμίσεις για το μικροδιακινητή ναρκωτικών ουσιών. Για διάφορες άλλες περιπτώσεις διακίνησης προβλεπόταν πρόσκαιρη κάθειρξη μέχρι 10 ετών και χρηματική ποινή μέχρι 10 εκατομμυρίων μεταλλικών δραχμών. Ποινή φυλάκισης τουλάχιστον δυο ετών επιβαλλόταν μόνο σε περιπτώσεις μικρής εμπορίας.

Μετά το Β’ παγκόσμιο πόλεμο και κυρίως τη δεκαετία του 1970 εξαπλώνεται σε μεγάλο βαθμό η κατασταλτική πολιτική των ΗΠΑ στο τομέα των ναρκωτικών κάτι που ταυτοχρόνως συμβαίνει και στην Ευρώπη στο πλαίσιο της πάταξης του οργανωμένου εγκλήματος. Τότε λοιπόν το ΝΔ 743/1970 δίνει το έναυσμα για τη διάκριση των δραστών σε τοξικομανείς και μη. Μάλιστα, περιγράφει τις πράξεις χρήσης και προμήθειας ναρκωτικών για την ίδια τη χρήση και τέλος αρχίζει και να εισάγεται η αντίληψη ότι ο χρήστης είναι ένας άρρωστος δράστης.

Κατά τη δεκαετία του 1980 η χρήση και το εμπόριο ναρκωτικών ουσιών όλο και αυξάνεται. Έτσι, δημιουργείται ο Ν 1729/1987 για την “Καταπολέμηση της διάδοσης των ναρκωτικών, προστασία των νέων και άλλες διατάξεις”. Ο νόμος αυτός θεωρείται το πρώτο θεμέλιο της ισχύουσας νομοθεσίας καθώς τότε θεσμοθετήθηκε και ο πρώτος πανελλήνιος οργανισμός απεξάρτησης, το ΚΕ.Θ.Ε.Α- Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων. Ο νόμος αυτός αναφερόταν στη πρόληψη, την απεξάρτηση και τη κοινωνική επανένταξη. Θεωρείται αρκετά αυστηρός στην εμπορία ναρκωτικών ουσιών και ευμενέστερος απέναντι στους χρήστες και τους εξαρτημένους. Η αντιμετώπιση του χρήστη με αυτό το νόμο ήταν ποινή και θεραπεία είτε σε σωφρονιστικό κατάστημα, είτε σε ψυχιατρείο, είτε σε θεραπευτικές κοινότητες του ΚΕ.Θ.Ε.Α.

Στη συνέχεια, τη δεκαετία του 1993 θεσμοθετείται ο Ο.ΚΑ.ΝΑ. ο οποίος δίνει τη δυνατότητα παροχής υποκαταστάτων στους χρήστες. Μάλιστα στο Ν.2331/1995 προβλεπόταν η αναβολή της ποινικής δίωξης για τα εξαρτημένα άτομα και η θεραπευτική αγωγή, κάτι που δείχνει ξεκάθαρα πια πως ο εξαρτημένος χρήστης υποβαλλόταν σε ειδική μεταχείριση.

Μετά από διάφορες τροποποιήσεις το 2013 δημοσιεύεται το νομοσχέδιο για τα Ναρκωτικά, Ν 4139/2013 “Νόμος περί εξαρτησιογόνων ουσιών και άλλες διατάξεις” ο οποίος αναφέρεται στη χρήση, την εξάρτηση, τη διακίνηση και τη διάπραξη εγκλήματος. Τα θετικά στοιχεία της νομοθεσίας του 2013 είναι η εξασφάλιση δικαιώματος στη θεραπεία, η αποφυγή πολυετών φυλακίσεων για τους χρήστες. Το αρνητικό στοιχείο το οποίο θα μπορούσε να επισημανθεί είναι πως δεν υπήρχε πλουραλισμός στις θεραπευτικές μεθόδους. Γενικότερα, ο νέος αυτός νόμος περιέλαβε σειρά από ρυθμίσεις που στόχο έχουν την ιατρική αντιμετώπιση των τοξικομανών και την εφαρμογή μιας νέας σωφρονιστικής αντίληψης για τους παραβάτες.

2. Η ευρωπαϊκή πολιτική

Αρχικά, διαχρονικά υπάρχει η Ενιαία Σύμβαση για τις Ναρκωτικές Ουσίες του Ο.Η.Ε του 1961, όπως τροποποιήθηκε με το πρωτόκολλο του 1972³⁵. Αργότερα, το Άμστερνταμ, το Αμβούργο, η Φραγκφούρτη και η Ζυρίχη το 1990 υπέγραψαν ψήφισμα στο οποίο τονίζουν τα εξής³⁶:

- Η χρήση και κατοχή ναρκωτικών ουσιών δεν πρέπει να διώκεται
- Η βοήθεια προς τους χρήστες δεν θα πρέπει να επικεντρώνεται μόνο στην απεξάρτηση αλλά και στην επιβίωση.
- Η ποινική νομοθεσία θα πρέπει να κάνει διάκριση ανάμεσα στη κάνναβη και τις υπόλοιπες ναρκωτικές ουσίες.

³⁵ Όπως αναφέρεται στο: Χάιδου Α, (2016), *Ναρκωτικά: χρήση, εξάρτηση, επίσημος κοινωνικός έλεγχος*, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.157.

³⁶ Όπως αναφέρεται στο Λαμπροπούλου Ε, (2002), *Η αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ευρώπη*, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 73.

- Θα πρέπει να εξετασθεί σοβαρά η συνταγογράφηση ναρκωτικών σε εξαρτημένους χρήστες και ταυτοχρόνως να δημιουργηθεί το νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας χώρων ελεγχόμενης χρήσης.

Οι ανωτέρω προτάσεις είχαν μεγάλη απήχηση και έτσι πολλές ευρωπαϊκές χώρες υλοποίησαν ένα τμήμα τους.

Εν συνεχεία, το Μάιο του 1998 υπογράφηκε η Διακήρυξη- Declaration of the European Cities on Drug Policy³⁷. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη διακήρυξη επισημάνθηκε η ανάγκη σχεδιασμού και εφαρμογής μιας οργανωμένης και υλοποιήσιμης πολιτικής από τις ευρωπαϊκές χώρες η οποία θα ασχολείται με τη πρόληψη, τη θεραπεία, και φυσικά τη καταστολή. Ωστόσο, από το 2000 και μετά ορισμένες ευρωπαϊκές πόλεις και συγκεκριμένα η Γερμανία, η Ιταλία και το Λουξεμβούργο επικέντρωσαν τη πολιτική τους περισσότερο στη θεραπεία και τη πρόληψη παρά στη καταστολή. Χαρακτηριστικά, η Ισπανία από το 2000- 2008 επικεντρώνεται στην ίδρυση κέντρων παρακολούθησης και στην ανάπτυξη σχεδίων δράσης σε τοπικό επίπεδο ώστε η πρόληψη να γίνει πιο αποτελεσματική. Την ίδια πορεία ως προς τη χάραξη πολιτικής ακολουθεί η Μεγάλη Βρετανία, η Πορτογαλία καθώς και άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Η νέα λοιπόν στρατηγική που αναπτύσσεται από το 2000 και μετά επικεντρώνεται περισσότερο στη πρόληψη και την αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών και όχι τόσο στη καταστολή όπως συνέβαινε τα προηγούμενα έτη. Οι νέες πλέον προτεραιότητες όπως αποτυπώθηκαν και επίσημα από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Ελσίνκι την 1/12/1999 ήταν οι εξής³⁸:

- Μείωση της χρήσης ναρκωτικών ουσιών κυρίως από νέους κάτω των 18 ετών.
- Περιορισμός επιβλαβών συνεπειών όπως λόγου χάριν του HIV, της ηπατίτιδας Β' , της C' και της φυματίωσης καθώς και του αριθμού των συνδεόμενων με τα ναρκωτικά θανάτων.
- Καλύτερος συντονισμός και συνεργασία για τη σύγκλιση των νομοθεσιών μεταξύ κρατών-μελών.

³⁷ Στο ίδιο, σελ.74.

³⁸ Στο ίδιο, σελ.76.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημανθεί πως η ευρωπαϊκή κοινότητα θα πρέπει να αντιμετωπίσει τις νέες προκλήσεις σε σχέση με τις ναρκωτικές ουσίες. Ειδικότερα, ο αριθμός, τα είδη και η διαθεσιμότητα των νέων ψυχοδραστικών ουσιών στην Ευρωπαϊκή αγορά σημειώνουν ανοδική πορεία. Σύμφωνα με την έκθεση 2016³⁹ έχουν καταγραφεί και παρακολουθούνται περισσότερες από 560 νέες ψυχοδραστικές ουσίες. Η αποτελεσματική και ταχεία λοιπόν αντιμετώπιση της πώλησης νέων ψυχοδραστικών ουσιών αποτελεί μεγάλη πρόκληση. Όπως αναφέρεται στην έκθεση “Οι νεαροί καταναλωτές μπορεί εν αγνοία τους να γίνονται ανθρώπινα πειραματόζωα για ουσίες που εγκυμονούν άγνωστους εν πολλοίς πιθανούς κινδύνους για την υγεία”⁴⁰.

³⁹ Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας (2016) - Ευρωπαϊκή Έκθεση για τα Ναρκωτικά, τάσεις και εξελίξεις,

<http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/2637/TDAT16001ELN.pdf>

⁴⁰ Στο ίδιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

1.Τρόποι αντιμετώπισης

Μέχρι σήμερα έχουν υποστηριχθεί πολλά μοντέλα απεξάρτησης διαφορετικής προσέγγισης και φιλοσοφίας. Τις περισσότερες φορές πριν εισαχθεί κάποιος χρήστης ναρκωτικών ουσιών σε διαδικασία απεξάρτησης περνάει μέσα από 3 τρία στάδια⁴¹. Αρχικά, ο εξαρτημένος πιστεύει ότι δεν υφίσταται κάποιο πρόβλημα και πως ανά πάσα στιγμή μπορεί να ‘‘κόψει’’ τη χρήση απλά εκείνος δεν το επιθυμεί ακόμη. Στη συνέχεια, αρχίζει και αντιλαμβάνεται το πρόβλημα της εξάρτησης που πλέον τον διακατέχει και τέλος συνειδητοποιεί τις βλαπτικές συνέπειες της χρήσης και αναζητά θεραπεία ώστε να απεξαρτηθεί.

Τα θεραπευτικά προγράμματα στα οποία απευθύνονται πλέον οι χρήστες ναρκωτικών ουσιών κατατάσσονται σε δυο κατηγορίες, στα προγράμματα ριζικής απεξάρτησης από τις εξαρτησιογόνες ουσίες καθώς και τα προγράμματα υποκατάστασης. Τα προγράμματα τα οποία στοχεύουν στη ριζική απεξάρτηση εμφανίστηκαν στις ΗΠΑ γύρω στα μέσα της δεκαετίας του 1990. Στην Ελλάδα, τη δεκαετία του 1980 θεσμοθετείται το ΚΕ.Θ.Ε.Α⁴² με τη πρώτη θεραπευτική κοινότητα το 1983 στη Σίνδο της Θεσσαλονίκης. Σήμερα, το ΚΕ.Θ.Ε.Α δραστηριοποιείται σε όλη την Ελλάδα, στους τομείς της πρόληψης, της παρέμβασης, της θεραπείας καθώς και της επανένταξης.

Αντίθετα με τα «στεγνά» προγράμματα, στα προγράμματα με υποκατάστατα ο χρήστης χορηγείται το υποκατάστατο το οποίο είτε είναι η μεθαδόνη είτε η βουπρενορφίνη. Η μεθαδόνη⁴³ ανήκει σε μία κατηγορία φαρμάκων γνωστή με το όνομα οπιοειδή και έχει χημική δομή και δράση παρόμοια με τη μορφίνη. Στα προγράμματα του Ο.ΚΑ.ΝΑ χρησιμοποιείται κυρίως για άτομα εξαρτημένα από την ηρωίνη. Η δράση της διαρκεί πολύ περισσότερο από της ηρωίνης καθώς μία μόνο δόση μεθαδόνης (60 -120mg ημερησίως) διαρκεί για τουλάχιστον 24 ώρες. Η βουπρενορφίνη⁴⁴ είναι και αυτή ένα οπιοειδές το οποίο υποκαθιστά την ηρωίνη όπως

⁴¹ Παρασκευόπουλος Ν., (2010), *Η καταστολή της διάδοσης των ναρκωτικών στην Ελλάδα*, Γ' έκδοση, Αθήνα, Σάκκουλας, σελ. 78.

⁴² www.kethea.gr

⁴³ Ουσίες Υποκατάστασης: <http://www.okana.gr/2012-02-03-13-07-06/therapeutikes-monades-farmakeutikhshs-antimetwpishs-ths-eksarthshs/item/128>

⁴⁴ Στο ίδιο.

και η μεθαδόνη. Στη περίπτωση της βουπρενορφίνης πρόκειται για μορφή χαπιού το οποίο για να δράσει σωστά πρέπει να τοποθετηθεί κάτω από τη γλώσσα και να λιώσει. Εκτός όμως από τη χορήγηση του υποκατάστατου, τα συγκεκριμένα προγράμματα παρέχουν ψυχοκοινωνική υποστήριξη από ειδικούς θεραπευτές και ταυτοχρόνως παρακολουθούνται και αντιμετωπίζονται όσο το δυνατόν περισσότερο τα ιατρικά προβλήματα των θεραπευομένων.

Η υποκατάσταση ως θεραπεία χρησιμοποιείται στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς υπάρχει ομοφωνία σε ότι σχετίζεται με τα οφέλη της θεραπείας αυτής. Ειδικότερα, παρατηρήθηκε πως τα θεραπευτικά προγράμματα υποκατάστατων συμβάλλουν στη μείωση της εγκληματικότητας, των λοιμωδών νοσημάτων, των θανάτων που σχετίζονται με τα ναρκωτικά, του κοινωνικού αποκλεισμού και τέλος συμβάλλει στη κοινωνική επανένταξη⁴⁵.

⁴⁵ Χάιδου Α., (2016), Ναρκωτικά: Χρήση, Εξάρτηση, Επίσημος κοινωνικός έλεγχος, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 125

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα εργασία-έρευνα εντάσσεται στη κατηγορία των ποιοτικών ερευνών, η οποία σε αντίθεση με τις ποσοτικές έρευνες στηρίζεται στο διαρκή διάλογο των στοιχείων της κοινωνικής πραγματικότητας και της ανάλυσής τους από τον ερευνητή⁴⁶. Η ποιοτική μέθοδος που ακολουθήθηκε στηρίζεται στην αφήγηση ζωής οι οποίες παρουσιάζουν τις βιωματικές εμπειρίες των ανθρώπων.

Αρχικά, ο σκοπός της παρούσας ερευνητικής μελέτης είναι η προσπάθεια διερεύνησης όσο το δυνατόν περισσότερο μεταξύ δυο όρων, της χρήσης τοξικών ουσιών και της εγκληματικότητας. Ειδικότερα, με βάση τον πληθυσμό της έρευνάς μας μελετήθηκαν οι προσωπικοί και οικογενειακοί παράγοντες που συντέλεσαν στο να οδηγηθούν τα άτομα αυτά στη χρήση τοξικών ουσιών, η πορεία τους μέσα στη τοξικοεξάρτηση, η εμπλοκή τους με την παρανομία και η εν συνεχεία ανάμειξη τους με το επίσημο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Για τη συλλογή του πρωτογενούς υλικού επιλέχθηκε η αφήγηση ζωής εξαρτημένων ατόμων. Μεταξύ αυτών, θεωρείται αναγκαίο να τονισθεί πως όλες οι αφηγήσεις ζωής πραγματοποιήθηκαν αποκλειστικά και μόνο από τη συγγραφέα της παρούσας εργασίας έτσι ώστε η συλλογή δεδομένων να χαρακτηρίζεται από συνοχή και να εξασφαλιστεί η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εσωτερική εγκυρότητα των αποτελεσμάτων. Η μαγνητοφώνηση των αφηγήσεων με εξαίρεση ελαχίστων περιπτώσεων όπου δεν χρησιμοποιήθηκε καθόλου το μέσο της μαγνητοφώνησης έγινε εν γνώσει και ύστερα από τη σύμφωνη γνώμη όλων των συμμετεχόντων. Τέλος, θα πρέπει επίσης να επισημανθεί πως κατά τη διαδικασία της απομαγνητοφώνησης καταβλήθηκε μεγάλη προσπάθεια ώστε να μην αλλοιωθεί ο αυθορμητισμός και το ύφος του προσωπικού λόγου των υποκειμένων. Τέλος, κατά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων δεν υπήρξαν προβλήματα που να δυσχέραναν τη πορεία της έρευνας. Οι συμμετέχοντες ήταν πολύ συνεργάσιμοι και πρόθυμοι να αφηγηθούν τη ζωή τους. Μάλιστα, τις περισσότερες φορές υπήρχε μια εξομολογητική τάση από πλευράς τους

⁴⁶ Κυριαζή Ν., *Η κοινωνιολογική έρευνα*, Ελληνικές επιστημονικές εκδόσεις, Αθήνα, 1998.

και ταυτοχρόνως μια τάση πλατειασμού, κάτι που έδειξε ξεκάθαρα πως είχαν την ανάγκη να μιλήσουν σε κάποιον ξένο άνθρωπο που θα τον έβλεπαν για μία μόνο φορά και συνεπώς δεν ντρεπόντουσαν να μιλήσουν για πράγματα που είχαν κάνει κατά το παρελθόν.

Ως προς το **πληθυσμό** της παρούσας έρευνας οφείλει κανείς να επισημάνει τα εξής. Αρχικά, πρόκειται για ένα πληθυσμό συνολικά 29 ατόμων τα οποία ήταν ενταγμένα σε προγράμματα υποκατάστατων των μονάδων του OKANA και βρίσκονταν σε διαδικασία απεξάρτησης. Ειδικότερα, 9 συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν τον Ιούλιο του 2016 στη γυναικεία θεραπευτική μονάδα «ΕΛΕΝΑ» του OKANA και 20 συνεντεύξεις έλαβαν χώρα τον Αύγουστο του 2016 στη μεικτή θεραπευτική μονάδα «ΒΟΥΛΑ» του OKANA. Κατά την διαδικασία παρουσίασης και ανάλυσης του πληθυσμού έχει διαχωριστεί ο γυναικείος από τον ανδρικό πληθυσμό. Ειδικότερα, στη πορεία της εργασίας αναλύεται ο γυναικείος πληθυσμός, δηλαδή οι 9 γυναίκες από τη μονάδα «ΕΛΕΝΑ» και από την μονάδα της «ΒΟΥΛΑΣ» γίνεται η ανάλυση του πληθυσμού 16 συνολικά ανδρών και άλλων 4 ατόμων ξεχωριστά καθώς αποτελούν ειδικές περιπτώσεις οι οποίες δεν είναι σωστό για την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων και εν συνεχεία των συμπερασμάτων να ενταχθούν μαζί την ανάλυση του ανδρικού πληθυσμού.

Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας οι ερευνητικές **υποθέσεις** ήταν οι εξής: 1) Άραγε συνδέεται η εγκληματικότητα με τη χρήση τοξικών ουσιών; 2) Αν συνδέεται, πως επιτυγχάνεται αυτή η σύνδεση και 3) τι προηγείται; η χρήση ή το έγκλημα και γιατί.

Κατά τη διάρκεια των αφηγήσεων ζωής, οι θεματικές ενότητες που έχουν θιγεί είναι: το οικογενειακό περιβάλλον, η πορεία προς τη χρήση, το πέρασμα στη πράξη, η εμπλοκή με το επίσημο σύστημα κοινωνικού ελέγχου, οι προσδοκίες καθώς και το τι ήθελαν να μοιραστούν μαζί μου. Εν συνεχεία, η ανάλυση του πληθυσμού γίνεται όπως φαίνεται και στη συνέχεια στα πλαίσια των προαναφερθέντων θεματικών. Τέλος, μετά την παρουσίαση και την ανάλυση των αποτελεσμάτων ακολουθούν κάποια γενικά συμπεράσματα και προβληματισμοί σε σχέση με την αντιμετώπιση του φαινομένου όχι μόνο από την πλευρά της κοινωνίας αλλά και της πολιτείας.

ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Η κοινωνικοποίηση στην οικογένεια: Η πλειονότητα των περιπτώσεων μας δείχνει πως τα παιδικά χρόνια των γυναικών χαρακτηρίζονται ως σχετικά καλά. Η συγκεκριμένη φράση «σχετικά καλά» οριοθετείται ως εξής: δεν υπήρχαν σοβαρά προβλήματα κατά την παιδική ηλικία όπως λόγου χάριν βιαιότητες ή κάθε είδους συγκρούσεις ωστόσο, η οικογενειακή τους κατάσταση δεν περιγραφόταν ως ιδανική. Ειδικότερα, 2 στις 9 γυναίκες ανέφεραν πως έφυγαν από το σπίτι καθώς ζητούσαν ανεξαρτησία λόγω της μεγάλης πίεσης από πλευράς των γονέων, 4 στις 9 γυναίκες δηλώνουν πως τα πήγαιναν καλά με τους γονείς τους αλλά στη πορεία ζουν το πένθος του ενός από τους 2 γονείς σε μικρή ηλικία κάτι, που όπως θα αναφερθεί παρακάτω τους στιγματίζει όλη τους τη ζωή. Εν συνεχεία 1 γυναίκα δηλώνει ότι προέρχονταν από χωρισμένη οικογένεια και πως δεν υπήρχαν και οι καλύτερες σχέσεις και τέλος άλλη μία γυναίκα μόνο δηλώνει ξεκάθαρα πως με τους γονείς της δεν υπήρχε καμία επαφή. Κλείνοντας μόνο 1 γυναίκα δηλώνει ξεκάθαρα πως είχε πολύ καλή παιδική ηλικία και πως τα πήγαινε καλά με τους γονείς της.

Συνοπτικά συμπεράσματα: Έχοντας παρουσιάσει τα ευρήματα του πληθυσμού μας σε σχέση με τη κοινωνικοποίηση στο οικογενειακό τους περιβάλλον θα μπορούσαν να αναχθούν ορισμένα συμπεράσματα. Αρχικά, κατά τη διαδικασία των αφηγήσεων ζωής δεν υπήρχε στις περισσότερες περιπτώσεις καμία διάθεση από πλευράς συμμετεχόντων να μιλήσουν για το περιβάλλον της οικογένειάς τους. Αντιθέτως, περιορίζονταν στη φράση “καλά”. Επιπλέον, αν και 1 μόνο γυναίκα δήλωσε πως οι γονείς της ήταν χωρισμένοι, φαίνεται πως και στις υπόλοιπες γυναίκες η σχέση με την οικογένεια τους δεν ήταν και η καλύτερη. Αυτό μπορεί να στηριχθεί στους εξής συλλογισμούς: Αρχικά, σε περίπτωση που υπήρξε ο θάνατος του ενός από τους 2 γονείς, το άλλο μέλος της οικογένειας δεν κατάφερε να κρατήσει τις ισορροπίες και τη σχέση του με το παιδί. Έτσι, προκύπτει πως οι γυναίκες που δήλωσαν το πένθος ως λόγο έναρξης της χρήσης ναρκωτικών στηρίζονταν μόνο στον έναν από τους δυο γονείς. Κλείνοντας την αναφορά μας σε αυτήν την ενότητα θα μπορούσε να τεθεί εύλογα ένας προβληματισμός. Πιο συγκεκριμένα, δεδομένου ότι οι περισσότερες γυναίκες ξεκίνησαν από πολύ μικρή ηλικία τη χρήση ουσιών (13 έως 16 χρονών),

αντιλαμβάνεται κανείς πως όσο ρόλο κι αν διαδραματίζουν οι εξωτερικοί παράγοντες που συμβάλλουν στην έναρξη της χρήσης, θα είναι απολύτως φυσιολογικό ο αναγνώστης να προβληματισθεί και για το περιβάλλον της οικογένειας ανεξάρτητα από το ότι οι γυναίκες δηλώνουν ότι οι σχέσεις με την οικογένειές τους ήταν καλές.

Η πορεία προς τη χρήση:

Οι περισσότερες γυναίκες κατά τη διάρκεια των αφηγήσεων ζωής δήλωσε πως ξεκίνησε από την εφηβική ηλικία με τη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Αναλυτικότερα, οι έξι από τις εννιά γυναίκες ξεκίνησαν τη χρήση ναρκωτικών ουσιών από 13 έως 16 χρονών. Δύο γυναίκες ξεκίνησαν από 22-25 χρονών και τέλος μόνο μία ξεκίνησε πολύ αργότερα γύρω στα 35 της χρόνια. Η γυναίκα η οποία ξεκίνησε τη χρήση στα 35 της χρόνια δήλωσε πως την παρέσυρε ένας φίλος της ο οποίος ήταν και παλιός της συμμαθητής όταν τον συνάντησε εκεί που πουλούσε ημερολόγια (στο δρόμο) όταν αναγκάστηκε να δουλέψει επειδή χώρισε με τον άντρα της μετά από 16 χρόνια γάμου. Επί προσθέτως τέσσερις γυναίκες δήλωσαν πως οι ίδιες αναζήτησαν τη χρήση καθώς δεν μπορούσαν να αντέξουν το πένθος (την απώλεια του ενός από τους δυο γονείς) που υπέστησαν. Οι ηλικίες αυτών των γυναικών όταν ξεκίνησαν με τη πρώτη ουσία ήταν 16, 13, 14 και 25. Μια άλλη γυναίκα δήλωσε πως ξεκίνησε στα 15 της χρόνια από περιέργεια με τη παρέα της, λόγω συντρόφου στα 22 της χρόνια ξεκίνησε μια άλλη γυναίκα με τις ουσίες και τέλος δυο γυναίκες, η μία στα 15 και η άλλη στα 13 ξεκίνησαν γιατί δεν τα πήγαιναν καλά στο σπίτι και ήθελαν να εκδικηθούν τους γονείς τους.

Όσον αφορά τις ουσίες, οι περισσότερες γυναίκες δήλωσαν ως πρώτη ουσία “το μαύρο”, ωστόσο στη πορεία άλλαξαν την ουσία και δοκίμασαν ηρωίνη η οποία κατέληξε να είναι και η κύρια τους ουσία. Τρεις γυναίκες από τις εννιά ανέφεραν πως πέρα από την ηρωίνη που ήταν η κύρια τους ουσία έκαναν και κόκα περιστασιακά ή πριν την ηρωίνη είχαν δοκιμάσει σιρόπια, χάπια και LCD. Επί προσθέτως, δυο μόνο γυναίκες δήλωσαν πως η πρώτη ουσία που δοκίμασαν και κόλλησαν ήταν η ηρωίνη. Ως προς τον τρόπο λήψης της ουσίας και συγκεκριμένα σε ότι έχει να κάνει με την ηρωίνη, οι περισσότερες περιπτώσεις και ειδικότερα εννιά στις δέκα γυναίκες δήλωσαν πως έκαναν ηρωίνη “με μυτιές” κυρίως, οι τρεις από αυτές εκτός από “τις μυτιές” χρησιμοποιούσαν και “το αλουμινόχαρτο”, μια γυναίκα συμπλήρωνε “τις μυτιές” και “με βελόνες” αλλά για λίγο όπως είπε και τέλος η 9^η γυναίκα η οποία η

μόνη της χρήση ήταν η ηρωίνη και τίποτα άλλο ανέφερε πως ο μοναδικός τρόπος λήψης της ουσίας ήταν “η ένεση”.

Συνοπτικά συμπεράσματα: Παρατηρείται αρχικά πως εδώ όπως και στις περισσότερες έρευνες, ένα μεγάλο ποσοστό χρηστών ξεκινάει με χασίς, στη πορεία ωστόσο δοκιμάζει και άλλες ουσίες όπως λόγου χάριν χάπια, σιρόπια, LCD και στο τέλος καταλήγουν στην ηρωίνη η οποία και γίνεται η βασική τους ουσία με την οποία αποκτούν την εξάρτησή τους. Σε αυτό το σημείο θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως το χασίς σε πολλές έρευνες έχει αποδειχτεί πως επιλέγεται ως η πρώτη ουσία δεδομένου ότι η νεαρή ηλικία έναρξης σε συνδυασμό με το χαμηλό κόστος απόκτησης αυτής της ουσίας καθώς και η εύκολη σχετικά προσβασιμότητα της σε σχέση με άλλες ουσίες την κάνουν πιο δημοφιλή. Μεταξύ αυτών, σύμφωνα με το ΕΚΤΕΠΝ και την ετήσια έκθεση του 2014, τη περίοδο 2006-2012 παρατηρήθηκε αύξηση στα ποσοστά των εφήβων μαθητών ηλικίας 15 ετών που ανέφεραν χρήση κάνναβης. Η αύξηση αυτή επιβεβαιώνει τις αυξήσεις στα ποσοστά οι οποίες είχαν παρατηρηθεί το 2011 στην έρευνα ESPAD που αφορούσε τη περίοδο 2007-2011 στους μαθητές ηλικίας 15-18 ετών. Κλείνοντας, όπως ήταν αναμενόμενο οι περισσότερες περιπτώσεις του γυναικείου πληθυσμού ήταν εξαρτημένες στην ηρωίνη επισήμαναν ως μέσο λήψης της ουσίας το συνηθέστερο, δηλαδή “τη μυτιά”.

Το πέρασμα στη πράξη: Κατά τη διάρκεια των αφηγήσεων ζωής προέκυψαν σχετικά με το πέρασμα στη πράξη τα εξής στοιχεία. Αρχικά, τρεις στις εννιά γυναίκες από ότι δήλωσαν δεν έχουν εμπλακεί σε καμία εγκληματική συμπεριφορά, έμειναν απλά στη χρήση χωρίς να αναγκαστούν ούτε να κλέψουν ούτε να πουλήσουν ναρκωτικά. Η πρώτη γυναίκα που το δήλωσε αυτό είπε *“πως προκειμένου να κλέψει ή να πουλήσει έχει καταχρεωθεί στις τράπεζες”*, η δεύτερη *“δεν έκανε για πολύ καιρό ηρωίνη και με τα χρήματα που έπαιρνε μπορούσε να εξασφαλίσει τη δόση της”* και τέλος η τέταρτη γυναίκα ανέφερε *“πως όταν δεν είχε χρήματα καθόταν σπίτι της πολύ απλά και έβγαζε τις χαρμάνες της”*. Εν συνεχεία, οι έξι στις εννιά γυναίκες από την περίοδο όπου είχαν ενταχθεί εις βάθος στο χώρο της χρήσης και κυρίως στη φάση της εξάρτησης παρατηρείται πως άρχισαν τις εγκληματολογικές τους δραστηριότητες προκειμένου όπως οι ίδιες δήλωσαν ρητά *“να εξασφαλίσουν χρήματα για τη δόση τους”*. Πιο συγκεκριμένα, οι τρεις από τις έξι ασχολήθηκαν με το εμπόριο ναρκωτικών, στη συμμετοχή σε κλοπές και ληστείες και τέλος με τη πορνεία. Οι

άλλες δύο γυναίκες ασχολήθηκαν με το εμπόριο καθώς και τη συμμετοχή σε κλοπές και ληστείες και η τελευταία, η 6^η έκανε *‘πορνεία και εμπόριο ναρκωτικών’*.

Συνοπτικά συμπεράσματα: Σε αυτό το σημείο, αντιλαμβάνεται κανείς πως το γυναικείο φύλο κατά το πέρασμα στη πράξη διακρίνεται κυρίως για το εμπόριο ναρκωτικών και τη πορνεία. Αν και κάποιοι θα θεωρούσαν ίσως ότι οι άνδρες – χρήστες έχουν περισσότερη ανάμειξη σε εγκληματικές συμπεριφορές από ότι οι γυναίκες, ο πληθυσμός μας έρχεται να το διαψεύσει καθώς οι περισσότερες περιπτώσεις των γυναικών έχει κάνει επιτυχώς το πέρασμα στη πράξη και κυρίως θα λέγαμε στους τομείς εκείνους (πορνεία, εμπόριο ναρκωτικών) στους οποίους θα μπορούσε εύκολα ως γυναίκα και ταυτόχρονα ως ανυποψίαστος δράστης να επιτύχει. Κλείνοντας κρίνεται απαραίτητο ως προς την επιστημονική έρευνα να τονισθεί για ακόμη μια φορά πως το πέρασμα στη πράξη γινόταν αναγκαστικά προκειμένου να καταφέρουν να εξασφαλίσουν τη δόση τους και έτσι φαίνεται ξεκάθαρα πως η χρήση προϋπήρχε της εγκληματικής συμπεριφοράς.

Εμπλοκή με το επίσημο σύστημα κοινωνικού ελέγχου: Σε αυτήν την ενότητα προκύπτει ένα επιστημονικό ενδιαφέρον δεδομένου ότι τα στοιχεία των αφηγήσεων των γυναικών σχετικά με το πέρασμα στη πράξη (το οποίο παρουσιάστηκε ανωτέρω) δεν εντοπίζονται και στο επίσημο σύστημα κοινωνικού ελέγχου, δηλαδή της αστυνομίας, των δικαστηρίων και των φυλακών.

Πιο συγκεκριμένα, οι περισσότερες από τις γυναίκες οι οποίες συμμετείχαν ή βοηθούσαν στην πραγματοποίηση κλοπών και ληστειών ασχολήθηκαν με τη πορνεία ή ακόμη και με το εμπόριο ναρκωτικών τιμωρήθηκαν για τις αξιόποινές του πράξεις από τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο αλλά όχι για όλα αυτά τα οποία εξομολογήθηκαν ότι είχαν κάνει στη πραγματικότητα. Ειδικότερα, από τις εννιά γυναίκες οι δυο δεν είχαν καμία ανάμειξη με το επίσημο σύστημα απονομής δικαιοσύνης, η 3^η είχε όπως ανέφερε *‘ένα δικαστήριο σε εκκρεμότητα για φάρμακα’*, η 4^η ανέφερε *‘πως φυλακίστηκε με ποινή ενός χρόνου λόγω κατοχής μεγάλης ποσότητας ναρκωτικών ουσιών αλλά τελικά έμεινε πολύ λιγότερο στη φυλακή ενώ στη πραγματικότητα ασχολιόταν επαγγελματικά με το σύντροφό της με το εμπόριο ναρκωτικών, τις κλοπές*

και τις ληστείες''. Εν συνεχεία, η 5^η γυναίκα 'έκανε μόνο κρατητήριο στην Ελλάδα και τη Γερμανία και έχει τώρα ως εκκρεμότητα ένα μικρό δικαστήριο λόγω κατοχής χαπιών ενώ όμως ανέφερε έκανε συστηματικά εμπόριο ναρκωτικών και ασχολήθηκε και με τη πορνεία''. Η 6^η γυναίκα 'έμεινε στη φυλακή 14 μήνες για εμπόριο και τώρα έχει μια υποδικία για ληστεία ενώ κατά το πέραμα στη πράξη ασχολήθηκε επαγγελματικά με το εμπόριο ναρκωτικών, τις κλοπές και τις ληστείες''. Η 7^η γυναίκα δήλωσε ότι 'έχει κάνει μόνο κρατητήριο ενώ στη πραγματικότητα ασχολήθηκε με τη πορνεία και το εμπόριο ναρκωτικών''. Τέλος μόνο δυο γυναίκες είπαν 'πως μπαينόβγαιναν για χρόνια σε φυλακές λόγω του εμπορίου ναρκωτικών, της πορνείας και των κλοπών και των ληστειών στις οποίες συμμετείχαν''.

Συνοπτικά συμπεράσματα: Με βάση τα στοιχεία τα οποία μόλις παρουσιάστηκαν θα μπορούσε εύκολα κάποιος να εξάγει ορισμένα εύλογα συμπεράσματα. Αρχικά, οι περισσότερες περιπτώσεις του πληθυσμού μας κατά το πέρασμα στον επίσημο κοινωνικό έλεγχο τιμωρήθηκε σε πολύ μικρό βαθμό σε σχέση με τις πραγματικές τους εγκληματικές δραστηριότητες. Επιπλέον, παρατηρείται και το φαινόμενο της υποτροπής. Χαρακτηριστική είναι και η φράση μιας από τις συμμετέχουσες του πληθυσμού η οποία λέει χαρακτηριστικά: «Μπαينόβγαινα στις φυλακές συνέχεια για εμπόριο, χρήση, πορνεία, 1 χρόνο, 2 χρόνια, 8 μήνες, 4 μήνες, έτσι ζούσα 16 χρόνια».

Εκτός όμως από όλα τα παραπάνω, οφείλει κανείς να επισημάνει πως αυτή η σχετική απόκλιση στο γυναικείο φύλο μεταξύ πραγματικής εγκληματικής δραστηριότητας και της δίωξης που τελικώς λαμβάνει χώρα θα πρέπει να μας προβληματίσει. Βέβαια, από την άλλη πλευρά θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως εξαιτίας του γυναικείου φύλου το οποίο θεωρείται γενικότερα ως "ανυποψίαστες δράστριες" σε ορισμένα εγκλήματα σε σχέση με το ανδρικό φύλο μπορεί να ωθεί τους αστυνομικούς σε ίσως λιγότερο εξονυχιστικό έλεγχο ή έρευνα εις βάρος των γυναικών σε σχέση με τους άνδρες.

Προσδοκίες: Σε αυτήν την ενότητα οι περισσότερες συμμετέχουσες χαρακτηρίζονται αρκετά απαισιόδοξες δεδομένου ότι κατά τη διάρκεια των αφηγήσεων ζωής δήλωσαν πως δεν έχουν ιδιαίτερες προσδοκίες και δεν κάνουν όνειρα. Ειδικότερα, και οι εννιά γυναίκες δήλωσαν πως δεν κάνουν καθόλου όνειρα αλλά ταυτόχρονα αυτό που επιθυμούν κυρίως είναι *“να παραμείνουν καθαρές”*. Δύο μόνο γυναίκες από τις εννιά ανέφεραν πως *“ναι μεν δεν κάνουν όνειρα για τον εαυτό τους αλλά αυτό που τους νοιάζει περισσότερο είναι το μέλλον του παιδιού τους και πιο συγκεκριμένα, αν το παιδί τους θα έχει μελλοντικά κάποια ανάμειξη με τα ναρκωτικά”*.

Συνοπτικά συμπεράσματα: Όπως στις περισσότερες έρευνες έτσι και εδώ για ακόμη μια φορά φαίνεται ξεκάθαρα η απαισιόδοξία που κατέχεται από τους χρήστες σε σχέση με τα όνειρα για το μέλλον ή τις ενδεχόμενες προσδοκίες. Αυτό ίσως θα μπορούσε να εξηγηθεί από το γεγονός ότι οι περισσότερες γυναίκες βρίσκονταν σε μια ηλικία 35-50 χρόνων. Αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς πως οι περισσότερες γυναίκες χαρακτηρίζονταν από πολλά χρόνια χρήσης και ταλαιπωρίας και ταυτοχρόνως βρίσκονται σε ένα πρόγραμμα από το οποίο παραμένουν σχετικά πολλά χρόνια με σκοπό όχι απλά *“να κόψουν”* γιατί αυτό το καταφέρνουν τις περισσότερες φορές αλλά κυρίως με την ελπίδα να καταφέρουν να μπουκ στην επανένταξη, να ολοκληρώσουν δηλαδή επιτυχώς το πρόγραμμα. Περνώντας λοιπόν τα χρόνια και έχοντας περάσει από διάφορες κοινωνικές διαδικασίες λόγω της χρήσης και άλλων δραστηριοτήτων (όπως λόγου χάριν κοινωνικού στιγματισμού, κοινωνικού αποκλεισμού, φυλάκισης κ.α) είναι αναμενόμενο να νιώθουν αρκετά κουρασμένες και έτσι να μην έχουν τόσο μεγάλες αντοχές προκειμένου να καταφέρουν να ολοκληρώσουν επιτυχώς το πρόγραμμα του OKANA.

Το βίωμα της χρήσης: Σε αυτήν την ενότητα, θα γίνει αναφορά στο πένθος, ένα γεγονός το οποίο σημάδεψε τις τέσσερις από τις εννιά συνεντευξιαζόμενες μας και καθόρισε την έναρξη αλλά και τη πορεία προς τη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Αρχικά, η λέξη πένθος προέρχεται από τον Παρακείμενο της αρχαίας ελληνικής λέξης *“πάσχω”*.⁴⁷ Τα πένθος είναι η ψυχική επεξεργασία του αποχωρισμού ενός προσφιούς προσώπου ή με βάση το Freud⁴⁸ η αντίδραση στην απώλεια ενός

⁴⁷ Συνοδινού Κ., *“Η πολυπλοκότητα του συναισθήματος του πένθους”*, Εκ των υστέρων, τευχ.13, 2005, σελ.53-65.

⁴⁸ Freud S., *“Πένθος και μελαγχολία”*, Μεταψυχολογικά κείμενα του 1915, μτφρ. Αναγνώστου Ε., Επίκουρος, Αθήνα, 2005, σελ.147-167.

αγαπημένου προσώπου ή ενός αφηρημένου υποκατάστατου, της πατρίδας, της ελευθερίας ή ακόμη και ενός ιδανικού.

Σύμφωνα με τον M.Hanus⁴⁹ ένας από τους πιο γνωστούς ψυχιάτρους και γνώστες του θέματος το πένθος είναι αποχωρισμός και κυρίως μια εργασία πάνω στον αποχωρισμό η οποία περιλαμβάνει ορισμένες ψυχικές διαδικασίες. Οι κυριότερες από αυτές είναι οι εξής: Μια εργασία πάνω στο νόημα της πραγματικότητας, η κινητοποίηση των ταυτίσεων και η επεξεργασία των ασυνείδητων αισθημάτων ενοχής. Η εργασία πάνω στην πραγματικότητα εξελίσσεται από την αρχική άρνηση της οδυνηρής πραγματικότητας μέχρι την προοδευτική αποδοχή της, με διάφορους αντικειμενικούς και υποκειμενικούς τρόπους, δηλαδή με την αποδοχή των αλλαγών στο εσωτερικό του Εγώ.

Μέσα λοιπόν από τη διαδικασία του πένθους γίνεται αποδεκτή η πραγματικότητα της απώλειας, βιώνεται η ίδια η απώλεια, γίνεται δυνατή η προσαρμογή του πενθούντα στο περιβάλλον από το οποίο απουσιάζει οριστικά ο νεκρός, διαμορφώνονται οι όροι για να γίνουν οι συναισθηματικές επενδύσεις σε νέες ανθρώπινες σχέσεις. Ωστόσο, αυτή διαδικασία μπορεί να διαφέρει από άτομο σε άτομο. Το βίωμα του πένθους στον άνθρωπο είναι τόσο πολύπλοκο και τόσο προσωπικό που καμία θεωρία των σταδίων του πένθους δεν μπορεί να ερμηνεύσει το μοναδικό τρόπο με τον οποίο κάθε άνθρωπος αντιμετωπίζει την απώλεια του αγαπημένου του προσώπου.⁵⁰

Για έναν λοιπόν πληθυσμό ο οποίος βιώνει για διάφορους λόγους ένα αδύνατο πένθος και μια κρύπτη όπως το ονομάζει η Μάτσα, οι ναρκωτικές ουσίες είναι πιθανό να αναζητηθούν από τον πληθυσμό αυτό προκειμένου να ναρκώσουν τον αφόρητο ψυχικό πόνο που προκαλεί η κρύπτη και να καταπραΰνουν τα τρομερά συναισθήματα που βρίσκονται θαμμένα μέσα της.

Κλείνοντας, και στο συγκεκριμένο ερευνητικό πληθυσμό φαίνεται ξεκάθαρα μέσα από την αφήγηση ζωής τους πως οι τέσσερις στις εννιά γυναίκες ξεκίνησαν τα ναρκωτικά και δεν μπορούσαν να τα σταματήσουν λόγω πένθους και πιο συγκεκριμένα απώλειας του ενός από τους δύο γονείς τους την οποία λόγω διαφόρων λόγων δεν κατάφεραν να τη διαχειριστούν και έτσι επέλεξαν να «ναρκώσουν» το

⁴⁹ Hanus M., *Les deuils dans la vie. Deuils et separations chez l' adulte et chez l' enfant*, ed. Maloine, 1994, sel.16-31.

⁵⁰ Μάτσα Κ., *Το αδύνατο πένθος και η κρύπτη. Ο τοξικομανής και ο θάνατος*, Άγρα, 2012, σελ.40.

πόνο και να τοποθετήσουν τα ναρκωτικά στη θέση αυτού που έχασαν οριστικά, μια ανεπανόρθωτη απώλεια την οποία αρνούνται ολοκληρωτικά να την αποδεχτούν.

Γενικά συμπεράσματα σχετικά με το γυναικείο πληθυσμό

Έχοντας παρουσιάσει όλη την ανάλυση του γυναικείου πληθυσμού της έρευνάς μας και εκτός από τα συνοπτικά συμπεράσματα τα οποία επισημάνθηκαν σε κάθε ενότητα της ανάλυσής μας θα ήταν ωφέλιμο σε αυτό το σημείο να σημειωθούν ορισμένα γενικά συμπεράσματα σε σχέση με το γυναικείο πληθυσμό.

Αρχικά, πρέπει να επισημανθεί πως οι γυναίκες του πληθυσμού μας δεν ήθελαν να μιλήσουν περαιτέρω για την οικογένειά τους και τα παιδικά τους χρόνια, αρκέστηκαν μάλιστα οι περισσότερες στη φράση “καλά”, ότι δηλαδή τα πράγματα “σε γενικές γραμμές ήταν καλά”, με τη συγκεκριμένη φράση να μην έχει κανένα απολύτως αντίκρισμα στη πραγματικότητα. Οι περισσότερες περιπτώσεις του πληθυσμού μας ξεκίνησαν σε πολύ μικρή ηλικία τη χρήση ναρκωτικών ουσιών κάτι που δείχνει πως εκτός από όλους τους εξωτερικούς παράγοντες και τις απρόοπτες εξελίξεις στη ζωή τους (λόγου χάριν το πένθος το οποίο όπως αναφέρθηκε και πριν διαδραματίζει ένα πολύ σοβαρό παράγοντα σε σχέση με τη χρήση) το υπόλοιπο οικογενειακό περιβάλλον δεν αποτέλεσε στήριγμα για το πληθυσμό μας.

Εν συνεχεία, θα ήταν ωφέλιμο να γίνει αναφορά στη διαδικασία περάσματος στην πράξη. Όπως προαναφέρθηκε οι περισσότερες γυναίκες ξεκίνησαν με τη χρήση ναρκωτικών ουσιών στην εφηβική ηλικία και πιο συγκεκριμένα μεταξύ 13- 16 χρονών. Οι συμμετέχουσες άρχισαν λίγο μετά την έναρξη της χρήσης και κυρίως κατά τη περίοδο της εξάρτισης την εμπλοκή τους με την εγκληματική δραστηριότητα και ειδικότερα το εμπόριο ναρκωτικών ουσιών, τις κλοπές, τη συμμετοχή σε ληστείες καθώς και την πορνεία. Ταυτοχρόνως παρατηρείται πως ακόμη κι αν φυλακίστηκαν μία φορά για διαπραχθέντα αδικήματα συνέχισαν βγαίνοντας από τη φυλακή την εγκληματική τους δραστηριότητα. Με αυτόν τον τρόπο χαρακτηρίζονται ως υπότροποι παραβάτες επαληθεύοντας έτσι τη κλασική άποψη της εγκληματολογίας για τη σύνδεση πρώιμης εμπλοκής στην εγκληματικότητα με την μεγαλύτερη πιθανότητα υποτροπής⁵¹. Μεταξύ αυτών, επισημαίνεται πως σε όλες τις περιπτώσεις

⁵¹ Ζαραφώνιτου Χ., *Εμπειρική εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, σελ.90.

του πληθυσμού μας η χρήση προηγήθηκε της εμπλοκής με την εγκληματικότητα. Μάλιστα, οι περισσότερες περιπτώσεις των συμμετεχόντων δήλωσαν ξεκάθαρα πως *“ξεκίνησαν την εγκληματική τους δραστηριότητα καθώς είχαν ανάγκη πολλά χρήματα για την εξασφάλιση της δόσης τους”*. Χαρακτηριστική είναι και η φράση μιας από τις συμμετέχουσες η οποία αναφέρει πως: *“Κοίτα να δεις, άμα έχεις λεφτά αγοράζεις για πάρτη σου και τέλος, ούτε φυλακές ούτε δικαστήρια, άμα είχα λεφτά εγώ δεν θα τα έκανα όλα αυτά...”*. Αυτή η φράση αποτυπώνει την πραγματική αλήθεια των περισσότερων γυναικών που μας αφηγήθηκαν τη ζωή τους, ήταν ξεκάθαρες, σίγουρες και αληθινές. Ξεκαθάρισαν πολλές φορές ακόμη και off the record πως *“δεν ήθελαν ούτε να κλέβουν, ούτε να πουλούν το θάνατο, η ανάγκη τους όμως για τη χρήση ήταν πάνω από αυτές”*. Η ανάγκη για τη χρήση και ειδικά τη περίοδο της εξάρτησης είναι τόσο δυνατή που *“δεν φοβούνται ακόμη και τον ίδιο τους το θάνατο, όχι να αναμειχθούν σε αξιόποινες πράξεις”*. Επίπροσθέτως, αξίζει να επισημανθεί πως οι οχτώ στις εννιά γυναίκες είχαν κάνει και παιδιά. Μάλιστα η υπεροχή της ουσίας σε αυτό το σημείο φαίνεται ακόμη πιο πολύ. Δεδομένου ότι το γεγονός αυτό δεν μπόρεσε να γίνει ανασταλτικός παράγοντας της μείωσης ή ακόμη και της οριστικής παύσης της εμπλοκής με τα ναρκωτικά. Είχε τόσο πολύ χαθεί ο έλεγχος που τα παιδιά τους κατά ομολογία τους μεγάλωναν στην πλειονότητα των περιπτώσεων με το συγγενές και κοντινό περιβάλλον. Χαρακτηριστική είναι σε αυτό το σημείο και η φράση μιας από τις συμμετέχουσες σχετικά με την υπεροχή της χρήσης η οποία λέει: *“Είναι παράξενος ο κόσμος της χρήσης, μπορεί να είμαι μέσα στη χρήση αλλά δεν μου αρέσει και δεν μπορώ να φύγω κιόλας. Ακόμη είμαι ευάλωτη και δεν μου αρέσει, με πονάει, με στεναχωρεί και ταυτόχρονα εκεί πάω”*.

Σε σχέση με το επίσημο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως υπήρχε μια αναντιστοιχία μεταξύ της πραγματικής τους εγκληματικής δραστηριότητας και της δίωξής τους. Μάλιστα, όπως εκμυστηρεύτηκε μία από τις συμμετέχουσες *“η φυλακή που έκανε ήταν πταίσμα σε σχέση με αυτά που είχε κάνει όλα τα προηγούμενα χρόνια για έναν και μοναδικό σκοπό, την εξασφάλιση της δόσης της”*. Αυτή η αναντιστοιχία λοιπόν που υπάρχει ανάμεσα στην πραγματική εγκληματικότητα και τον εντοπισμό της από τους επίσημους διωκτικούς φορείς επισημαίνεται καθώς οφείλει όλους μας να μας προβληματίσει. Μέσα από αυτήν την αναντιστοιχία προκύπτει αφενός η αδυναμία του επίσημου κοινωνικού ελέγχου όχι μόνο στα να ελέγξει αλλά και να πατάξει το έγκλημα και αφετέρου φαίνεται

ξεκάθαρα πως τα στοιχεία τα οποία προκύπτουν από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης είναι σε μεγάλο βαθμό αναληθή σε σχέση με την πραγματικότητα.

Εκτός όμως από όλα τα προαναφερθέντα, οφείλει κανείς να επισημάνει πως όταν ο χρήστης περνάει στη φάση της εξάρτησης, περνάει ταυτόχρονα και από τη φάση του κοινωνικού στιγματισμού και αποκλεισμού από την κοινωνία. Ο εξαρτημένος πλέον χρήστης, ακόμη και γυναίκα έχει την εικόνα “του πρεζάκια” ο οποίος αποτελεί έναν πολύ επικίνδυνο άνθρωπο για την κοινωνία και κυρίως ένα μίasma. Σε αυτή λοιπόν τη φάση, ο χρήστης αντί να έχει κίνητρα για να βελτιώσει όσο μπορεί τη κατάσταση του χάνεται ακόμη πιο πολύ στη χρήση και εμβαθύνει ταυτόχρονα τη σχέση του με την εγκληματική δραστηριότητα. Σε αυτό το σημείο είναι αυτό που θα αποκαλεστεί κοινωνικοποίηση στο περιβάλλον της χρήσης. Το άτομο εκείνη τη περίοδο ουσιαστικά δένει με τους δεσμούς της χρήσης και τις μετέπειτα συνέπειές της. Έχει δεθεί με τα άτομα τα οποία έχουν κοινούς στόχους όπως λόγου χάριν πως θα εξασφαλίσουν χρήματα για τη δόση τους. Δημιουργείται θα λέγαμε μια παράλληλη κοινωνία όπου όλοι οι χρήστες έχουν αποποιηθεί όλη τη παλιά ζωή τους, στη προκειμένη φάση οι γυναίκες ακόμη και το ίδιο τους το παιδί και δημιουργούν δεσμούς και σχέσεις με τη κοινωνία και τη κουλτούρα της χρήσης. Για να καταφέρουν κάποια στιγμή και μετά από πολλά χρόνια χρήσης να κόψουν αυτούς τους δεσμούς και να ενταχθούν ξανά στη παλιά τους ζωή θα πρέπει να περάσουν μια επίπονη και μακρόχρονη διαδικασία απεξάρτησης. Εξαιτίας των ήδη πολλών προσπαθειών που έχουν κάνει ήταν αναμενόμενο οι συνεντευξιαζόμενες να είναι απαισιόδοξες και να μην έχουν ιδιαίτερες προσδοκίες. Αυτό είναι απολύτως λογικό και αναμενόμενο δεδομένου ότι ο χρήστης εφόσον περνάει μια μακρά περίοδο όπου συνέχεια “πίνει”, κάποια στιγμή λαμβάνει χώρα στη ζωή τους κάποιο γεγονός και αποφασίζει “να κόψει”. Από εκείνη τη χρονική στιγμή και μετά ξεκινάει μια περίοδος πισωγυρίσματος καθώς ξεκινούν οι ανεπιτυχείς συνήθως προσπάθειες απεξάρτησης οι οποίες στην πραγματικότητα κουράζουν το χρήστη και στο τέλος δημιουργείται η αίσθηση πως δεν θα καταφέρει ποτέ ξανά να μείνει “καθαρός”. Επίπροσθέτως, οι περισσότερες περιπτώσεις των γυναικών νιώθει φόβο και ανασφάλεια καθώς ακόμη και στο πρόγραμμα που βρίσκονται παρατηρούν πως παραμένουν για χρόνια και δύσκολα μπορούν εν τέλει “να καθαρίσουν” τελείως (να μην έχουν δηλαδή την ανάγκη κάποιου υποκατάστατου) και να μουν στην επανένταξη.

Κλείνοντας, αντιλαμβάνεται κανείς πως στη φάση την οποία βρίσκεται τώρα ο πληθυσμός μας είναι πολύ δύσκολη και περίεργη. Η περίοδος όπου ένας χρήστης αρχίζει και “καθαρίζει” είναι συνήθως πολύ δυσάρεστη καθώς από εκείνη τη χρονική περίοδο και έπειτα το άτομο αρχίζει “να καθαρίζει” από τις τοξικές ουσίες και να θυμάται και να αντιλαμβάνεται το τι έχει κάνει στο παρελθόν προκειμένου να εξασφαλίσει χρήματα για τη δόση του και έτσι ξεκινά μια νέα περίοδος έντονης κατάθλιψης καθώς και βίωμα έντονων τύψεων για τα γεγονότα του παρελθόντος. Έτσι, εκτός από τη σωματική και ψυχική κούραση που μπορεί να έχει ένα άτομο κατά τη διάρκεια της απεξάρτησης πρέπει ταυτόχρονα να αντιμετωπίσει και τα ψυχικά τραύματα του παρελθόντος.

Συμπερασματικά, καταλαβαίνει εύλογα κανείς πως όλη η προβληματική γύρω από τη χρήση και τις περεταίρω συνέπειές τους καλύπτει ένα ευρύ πεδίο το οποίο όσο μελετά και ερευνά κανείς αντιλαμβάνεται όλο και περισσότερο τη δυσκολία και τη πολυπλοκότητα της κατάστασης και ταυτόχρονα προβληματίζεται όχι μόνο για την επίλυση του προβλήματος αλλά και για την αντιμετώπιση της πολιτείας και κυρίως της ίδιας κοινωνίας.

ΑΝΔΡΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Η κοινωνικοποίηση στην οικογένεια: Σε αντίθεση με τον γυναικείο πληθυσμό, ο ανδρικός πληθυσμός της έρευνας δήλωνε ξεκάθαρα την οικογενειακή του κατάσταση. Λέγοντας οικογενειακή κατάσταση νοείται το οικογενειακό τους περιβάλλον, αν τα πήγαιναν καλά δηλαδή με τους γονείς τους, αν οι γονείς τους ήταν χωρισμένοι και η γενικότερη κατάσταση του σπιτιού κατά την παιδική και εφηβική ηλικία.

Ειδικότερα, με βάση την ανάλυση των συμμετεχόντων προκύπτουν τα εξής ενδιαφέροντα στοιχεία: τέσσερα στα δεκαέξι άτομα ανέφεραν πως η οικογενειακή τους κατάσταση στο σπίτι ήταν καλή και πως δεν είχαν να αντιμετωπίσουν κανένα πρόβλημα. Ένας άντρας μας είπε πως δεν ξέρει τι σημαίνει η λέξη οικογένεια καθώς μεγάλωσε σε ορφανοτροφείο, ένας άλλος άνδρας δηλώνει πως δεν υπήρχαν ιδιαίτερα προβλήματα στο σπίτι αλλά επειδή είχε πολλά αδέρφια χωρίστηκε η οικογένεια στα δυο (μισοί έμειναν στην επαρχία και μισοί στην Αθήνα) για βιοποριστικούς λόγους. Εν συνεχεία ένας άλλος συμμετέχων ανέφερε πως *‘‘πέρασε τα παιδικά χρόνια με πολλά χρήματα’’* και πως *‘‘ο πατέρας του έκρυβε μέσα στο ίδιο τους το σπίτι μεγάλες ποσότητες ναρκωτικών ουσιών καθώς ήταν μεγάλος έμπορος ναρκωτικών ουσιών στην Αττική μέχρι τη στιγμή που φυλακίστηκε’’*. Μεταξύ αυτών αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως οι πέντε στους δεκαέξι συμμετέχοντες στην έρευνα ανέφεραν πως *‘‘οι πατεράδες τους ήταν αλκοολικοί και πως λόγω του αλκοόλ κατά τη διάρκεια των παιδικών και εφηβικών τους χρόνων βίωναν περίεργες και βίαιες καταστάσεις μέσα στο οικογενειακό τους περιβάλλον’’*. Μάλιστα ο ένας από τους πέντε αλκοολικούς πατεράδες έκανε και χρήση ναρκωτικών ουσιών.

Γενικότερα, εκτός από εκείνα τα τέσσερα άτομα τα οποία δήλωσαν ξεκάθαρα πως στο σπίτι και γενικότερα με την οικογένειά τους ήταν όλα καλά και εξαιρουμένου και του ατόμου που μεγάλωσε σε ορφανοτροφείο, με βάσει τις περισσότερες περιπτώσεις του πληθυσμού φαίνεται ξεκάθαρα πως τα πράγματα στο σπίτι δεν ήταν καθόλου καλά και πως στο τέλος οι γονείς χώρισαν. Ωστόσο ο χωρισμός καθώς και η σχέση

των ζευγαριών φαίνεται να επηρέασε πολύ το πληθυσμό μας καθώς οι περισσότεροι άνδρες ανέφεραν πως ζούσαν περίεργες, έντονες και βίαιες καταστάσεις στο σπίτι.

Συνοπτικά συμπεράσματα: Σε αυτό το σημείο αντιλαμβάνεται κανείς πως η κοινωνικοποίηση του παιδιού μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον διαδραματίζει ένα πολύ σημαντικό ρόλο για την μετέπειτα πορεία και εξέλιξη του παιδιού. Ειδικότερα, λαμβάνοντας υπόψη πως στη συγκεκριμένη έρευνα οι περισσότερες περιπτώσεις ανδρών (και όπως φάνηκε προηγουμένως και των γυναικών) ξεκίνησαν κατά την ανήλικη φάση της ζωής τους με τις ναρκωτικές ουσίες. Για ακόμη μια φορά θα επισημανθεί πως σίγουρα διαδραμάτισαν ρόλο και άλλοι παράγοντες σε σχέση με την έναρξη της χρήσης ναρκωτικών ουσιών χωρίς όμως να σημαίνει αυτό το ότι δεν θα πρέπει να μας προβληματίσει το γεγονός πως οι περισσότερες περιπτώσεις του πληθυσμού μας προέρχονταν από διαλυμένη οικογένεια και ταυτοχρόνως είχαν ξεκινήσει από πολύ μικρή ηλικία την επαφή της με τις ναρκωτικές ουσίες.

Η πορεία προς τη χρήση: Οι περισσότερες περιπτώσεις των ανδρών κατά τη διάρκεια των αφηγήσεων ζωής δήλωσε πως ξεκίνησε με τη χρήση ναρκωτικών ουσιών από μικρή ηλικία. Ειδικότερα, δεκατρία από τα δεκαέξι άτομα του πληθυσμού μας ξεκίνησαν από 13-18 χρονών τη γνωριμία τους με τις ουσίες. Οι εννιά από τους δεκαέξι δήλωσαν πως *“η πρώτη τους ουσία ήταν το μαύρο και πως το ξεκίνησαν λόγω περιέργειας με τη παρέα τους”*. Ταυτοχρόνως, πρέπει να επισημανθεί πως ο πληθυσμός μας χαρακτηρίζεται από χαμηλό μορφωτικό επίπεδο καθώς οι περισσότεροι άνδρες όπως υποστήριξαν όταν ξεκίνησαν με τη χρήση ναρκωτικών ουσιών παράστησαν το σχολείο. Ωστόσο, αυτά τα εννιά άτομα δεν έμειναν μόνο “στο μαύρο” αντίθετα, κατά τη διάρκεια της χρήσης δοκίμασαν και άλλες ουσίες όπως σιρόπια, LCD, χάπια, κόκα (περιστασιακά για τους περισσότερους) και εντέλει η κύρια ουσία εξάρτησης έγινε η ηρωίνη με το πιο διαδεδομένο μέση λήψης της ουσίας να είναι “η μυτιά” και “το βάρεμα”. Εν συνεχεία, τρία στα δεκαέξι άτομα δήλωσαν πως *“ξεκίνησαν κατευθείαν με την ηρωίνη χρησιμοποιώντας “τη μύτη” ως τρόπο λήψης της ουσίας, ωστόσο στη πορεία έπαιρναν και χάπια και έκαναν “μαύρο”*. Ένας από τους συμμετέχοντες ανέφερε πως *“η πρώτη ουσία που ξεκίνησε στα 14 ήταν η κόκα μετά έκανε “μαύρο” ενώ στη πορεία η ουσία εξάρτησης έγινε η ηρωίνη την*

οποία την έκανε με “αλουμινόχαρτο” και χρησιμοποιώντας “ένεσεις”. Τέλος, άλλοι 2 συμμετέχοντες δήλωσαν πως “ξεκίνησαν με τα χάπια ενώ στη πορεία έκαναν “μαύρο”, σιρόπια καταλήγοντας βέβαια στην ηρωίνη η οποία γίνεται και η βασική τους ουσία”. Εν κατακλείδι, ένας ακόμη συμμετέχων δήλωσε πως “ξεκίνησε με τα σιρόπια, “το μαύρο” και στο τέλος κατέληξε και εκείνος στην ηρωίνη”.

Συνοπτικά συμπεράσματα: Για ακόμη μια φορά παρατηρείται πως όπως και στις γυναίκες, έτσι και οι άνδρες χρήστες ξεκινούν με το χασίς εξαιτίας της εύκολης σχετικά προσβασιμότητας του, στη πορεία όμως πειραματίζονται, δοκιμάζουν διάφορες ουσίες και τελικά οι περισσότεροι χρήστες καταλήγουν στην ηρωίνη η οποία γίνεται και η βασική τους ουσία. Σε αντίθεση με το γυναικείο πληθυσμό ο οποίος ως μέσο λήψης της ουσίας χρησιμοποιούσε “τη μύτη”, στον ανδρικό πληθυσμό φαίνεται έντονα ως τρόπος χρήσης “η ενδοφλέβια ένεση”, “η μυτιά” και πολύ λιγότερο “το αλουμινόχαρτο”. Η πορεία προς τη χρήση ξεκινά με το συναίσθημα της περιέργειας για τους περισσότερους, αργότερα η γνωριμία με τις ουσίες γίνεται άκρως ελκυστική και έτσι αναπτύσσεται τελικά μια σχέση πάθους όπου ο δεσμός μεταξύ του χρήστη ηρωίνης και της ουσίας να φαίνεται πως δεν μπορεί να κοπεί εύκολα. Χαρακτηριστική αποτελεί και η φράση ενός άνδρα: “Η ηρωίνη είναι ένα παραμύθι μόνο, είναι ένα ωραίο ταξίδι, στην αρχή σ’ αρέσει γι’ αυτό το κάνεις, μετά το κάνεις για να μπορείς να περπατάς, γι’ αυτό το λες και παραμύθα. Στην αρχή νομίζεις ότι το ελέγχεις αλλά τελικά δεν τον ελέγχεις”.

Το πέρασμα στη πράξη: Κατά τη διάρκεια των αφηγήσεων ζωής προέκυψαν σχετικά με το πέρασμα στη πράξη τα εξής στοιχεία: Αρχικά, δύο μόνο στους δεκαέξι άντρες συνολικά δήλωσαν πως “δεν έχουν καμία σχέση με την εγκληματικότητα και πως παρέμειναν απλά και μόνο στο περιβάλλον της χρήσης ως απλοί χρήστες”. Εν συνεχεία, οι περισσότερες περιπτώσεις του ανδρικού πληθυσμού δηλώνουν πως “η κύρια τους δραστηριότητα για την εξασφάλιση της δόσης τους ήταν το εμπόριο ναρκωτικών”. Ειδικότερα, τα δώδεκα από τα δεκαέξι άτομα ανέφεραν “το εμπόριο ως η μοναδική τους επιλογή για να εξασφαλίσουν τη δόση τους”. Σε αυτό το σημείο, χαρακτηριστικές θα μπορούσαν να θεωρηθούν και οι ίδιες οι φράσεις των συμμετεχόντων: “Όλοι και πουλάνε και κλέβουν για τις δόσεις τους, είναι πολλά τα λεφτά που θέλει ένας χρήστης για να καλύψει τις δόσεις του, μόνο αν είσαι

εκατομμυριούχος δεν πέφτεις στην παρανομία’’, ‘‘Η ηρωίνη ήταν αυτή που με οδηγούσε στη παρανομία’’, ‘‘Πουλούσα ναρκωτικά για να εξασφαλίσω τη δόση μου, έκλεβα μέχρι και το ίδιο μου το σπίτι, τη μάνα μου’’, ‘‘Όπως όλοι πουλούσα ναρκωτικά όλα αυτά τα χρόνια’’.

Εκτός λοιπόν από αυτά τα δώδεκα άτομα, μόνο δύο δήλωσαν πως έκαναν εμπόριο ναρκωτικών όχι απλά για την εξασφάλιση της δόσης τους αλλά κυρίως επειδή τους άρεσε και γιατί είχαν ανοίξει τα πλοκάμια του εμπορίου και έφτασαν να κάνουν πολύ μεγάλη διακίνηση εξασφαλίζοντάς τους εύκολο και πολύ χρήμα, κάτι που τους άρεσε ιδιαίτερος και όλο και περισσότερο εθίζονταν στο εμπόριο ναρκωτικών. Χαρακτηριστική είναι μάλιστα και η φράση ενός άνδρα ο οποίος αποτυπώνει με τα λόγια του την προαναφερθείσα σκέψη: *‘‘Ανέβαινα Λάρισα έκλεινα τη δουλειά, μετά παραλάμβανα από Αλβανία. Στο νησί μου οι αστυνομικοί μας παίρνανε πολύ χοντρά φράγκα για να μας τα περάσουν, εγώ στο νησί κάθε εβδομάδα άλλαζα και ένα αυτοκίνητο. Έπινα φουλ και έκανα χοντρό νταλαβέρι, πουλούσα χόμα 150 ευρώ το γραμμάριο στο νησί και το αγόραζα 15 ευρώ. Μόνο ηρωίνη πουλούσα, μέσα σ’ ένα βράδυ έβγαζα 9000 ευρώ. Τη κόκα τη κράταγα για μένα και την παρέα μου’’. Τέλος, δυο συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν πως *‘‘ασχολήθηκαν με ληστείες’’*. Πιο συγκεκριμένα, ο ένας ασχολιόταν με μια ομάδα όπου λήστευαν και ο τελευταίος ήταν αρχηγός για πολλά χρόνια σε μια μεγάλη εγκληματική οργάνωση με ειδίκευση στις ληστείες πολλών χιλιάδων ευρώ.*

Συνοπτικά συμπεράσματα: Σε αυτό το σημείο, αντιλαμβάνεται κανείς, πως το αντρικό φύλο όπως και το γυναικείο κατά το πέρασμα στη πράξη διακρίνεται κυρίως και με μεγάλη πλειοψηφία στο εμπόριο ναρκωτικών για την εξασφάλιση της αναγκαίας χρήσης τους. Μόνο δυο στα δεκάξι άτομα δήλωσαν πως εμπλέκονταν με εγκληματικές δραστηριότητες επειδή ήταν εθισμένοι σε αυτό και στην αδρεναλίνη που τους πρόσφερε η συγκεκριμένη δραστηριότητα. Χαρακτηριστική είναι και η φράση του αρχηγού μιας εγκληματικής οργάνωσης ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά: *‘‘Η ληστεία ήταν η καλύτερη κόκα της ζωής μου’’*. Συμπεραίνει λοιπόν κανείς, πως αφενός υπάρχει και η αυτή η πλευρά κατά την οποία ο άνθρωπος-χρήστης έχει εθιστεί πια στις εγκληματικές του δραστηριότητες και με αυτόν τον τρόπο δεν τις πραγματοποιεί για την εξασφάλιση της δόσης του αλλά για το μεγάλο

οικονομικό κέρδος και ταυτοχρόνως τη μεγάλη προσωπική ευχαρίστηση που τους προκαλεί. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί πως ακόμη και αυτή περίπτωση αποτελεί μειοψηφία. Οι περισσότερες περιπτώσεις της έρευνάς μας κατά το πέρασμα στην πράξη δείχνουν ξεκάθαρα πως η χρήση ναρκωτικών ουσιών προηγείται της εγκληματικής δραστηριότητας και πως όταν επέρχεται γίνεται αποκλειστικά για οικονομικούς λόγους.

Εμπλοκή με το επίσημο σύστημα κοινωνικού ελέγχου: Στη συγκεκριμένη ενότητα παρουσιάζονται αναλυτικά τα στοιχεία που προκύπτουν από το ερευνητικό μας πληθυσμό. Αναλυτικότερα, επτά στα δεκαέξι άτομα δηλώνουν πως έχουν φυλακιστεί για διαπραχθέντα αδικήματα. Παρόλα αυτά, ο χρόνος παραμονής τους στη φυλακή ήταν πολύ λιγότερος σε σχέση με τις δραστηριότητές τους κατά το πέρασμα στην πράξη. Εν συνεχεία, τέσσερα στα δεκαέξι άτομα ανέφεραν πως *“δεν έχουν φυλακισθεί καθόλου”* ενώ ταυτοχρόνως κατά το πέρασμα στη πράξη φαίνεται πως εμπλέκονταν σε καταδικαστέες πράξεις όπως λόγου χάριν το εμπόριο ναρκωτικών ουσιών καθώς και οι οργανωμένες ληστείες. Κλείνοντας τη παρουσίαση των αποτελεσμάτων, ένας άνδρας δηλώνει πως *“έχει σε εκκρεμότητα 14 δικαστήρια, 10 για ξυλοδαρμό και 4 για ναρκωτικά ενώ στη πραγματικότητα πουλούσε ναρκωτικά για πολλά χρόνια για να εξασφαλίσει τη δόση του”*. Δύο άτομα δηλώνουν πως *“δεν είχαν καμία ανάμειξη με το επίσημο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης”*. Ο ένας από τους δυο μάλιστα ανέφερε πως *“δεν ασχολιόταν με εγκληματικές πράξεις”* ενώ ο δεύτερος δήλωσε ξεκάθαρα πως *“έδινε πολλά χρήματα στους αστυνομικούς για να μην τον πιάσουν δεδομένου ότι στο νησί που βρισκόταν έκανε μεγάλο εμπόριο”*. Κλείνοντας, ένα άτομο δηλώνει πως *“έχει κάνει απλά κρατητήριο ενώ στη πραγματικότητα ασχολιόταν με το εμπόριο ναρκωτικών”*.

Συνοπτικά συμπεράσματα: Με βάση τα στοιχεία που προαναφέρθηκαν θα μπορούσε εύλογα κάποιος να επισημάνει ορισμένα συμπεράσματα. Αρχικά, φαίνεται ξεκάθαρα πως οι περισσότερες περιπτώσεις του ανδρικού πληθυσμού αλλά και του γυναικείου όπως αναλύθηκε και παρουσιάστηκε προηγουμένως κατά το πέρασμα στον επίσημο κοινωνικό έλεγχο τιμωρήθηκαν σε πολύ μικρότερο βαθμό σε σχέση με τη πραγματική έκταση των εγκληματικών τους δραστηριοτήτων. Μεταξύ αυτών, όπως και στο γυναικείο πληθυσμό έτσι και εδώ παρατηρείται και πάλι το στοιχείο της

υποτροπής. Χαρακτηριστική αποτελεί και μια φράση ενός άνδρα: *“Το 2008 έκανα τη 1^η μου φυλακή 3 μήνες για εμπόριο, την ίδια χρονιά κάνω τη 2^η μου φυλακή για μια κλεμμένη επιταγή, το 2014 1 μήνα έκανα τη 3^η μου φυλακή στη Κω για τρία φιζάκια και τέλος η 4^η μου φυλακή ήταν στο Ναύπλιο για ναρκωτικά πάλι”*. Κλείνοντας, οφείλει να επισημάνει κανείς πως για ακόμη μια φορά φαίνεται μια απόκλιση μεταξύ τιμωρηθέντων αδικημάτων και πραγματικών, κάτι το οποίο οφείλει όχι απλά να μας προβληματίσει αλλά και να μας ανησυχήσει.

Προσδοκίες: Σε αυτήν την ενότητα και σε αντίθεση με τη σχετικά μεγάλη απαισιοδοξία των γυναικών, ο ανδρικός πληθυσμός της έρευνας χαρακτηρίζεται ως αρκετά αισιόδοξος με κύριους μάλιστα στόχους. Πιο συγκεκριμένα, έξι στους δεκαέξι συμμετέχοντες αναφέρουν ακριβώς την ίδια φράση: *“θέλω να καθαρίσω”*. Επίπροσθέτως, έξι άτομα ακόμη αναφέρουν πως *“πέρα από το γεγονός του ότι θέλουν “να καθαρίσουν”, εκφράζουν έντονα το φόβο και την ανασφάλεια που νιώθουν σε σχέση με την εκπλήρωση αυτού του στόχου”*. Χαρακτηριστική είναι μάλιστα και η φράση ενός άνδρα ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά: *“Πάντα υπάρχει ο φόβος μη γυρίσεις πίσω”*. Κλείνοντας, δυο άτομα αναφέρουν ότι *“η μοναδική τους προσδοκία είναι να βλέπουν τα παιδιά τους να είναι καλά”*, ένας άνδρας ήταν αρκετά απαισιόδοξος, δεν έκανε δηλαδή καθόλου όνειρα και δεν είχε προσδοκίες και τέλος ένας τελευταίος άνδρας δηλώνει πως *“θέλει να πεθάνει σύντομα”*.

Συνοπτικά συμπεράσματα: Ύστερα από την παρουσίαση των στοιχείων σε σχέση με τον ανδρικό πληθυσμό, θα μπορούσαν να εξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα. Αρχικά, φαίνεται πως οι άνδρες είναι πιο αισιόδοξοι σε σχέση με τις γυναίκες δεδομένου ότι από ότι φάνηκε στην ανάλυση του πληθυσμού μας κάνουν όνειρα και θέτουν στόχους. Μεταξύ αυτών η συντριπτική και πανομοιότυπη φράση *“θέλω να καθαρίσω”* δείχνει ένα έντονο άγχος και ανησυχία που βιώνουν στο στάδιο της απεξάρτησης τους. Αυτό φαίνεται απολύτως λογικό καθώς οι συμμετέχοντες στην έρευνα βρίσκονται σε φάση απεξάρτησης, ταυτόχρονα όμως πρέπει να ληφθεί υπόψη πως έχουν περάσει πολλά χρόνια χρήσης και ίσως πολλά χρόνια προσπαθειών απεξάρτησης χωρίς κανένα άμεσο και μόνιμο αποτέλεσμα. Έτσι, σε αυτή τη φάση

του προγράμματος φαίνεται ξεκάθαρα η ανησυχία τους για το αν θα καταφέρουν τελικά να ολοκληρώσουν το πρόγραμμα, να εισαχθούν δηλαδή στην επανένταξη.

Το βίωμα της χρήσης: Σε αντίθεση με το γυναικείο πληθυσμό όπου η κατάσταση του πένθους μεταλλάχθηκε σε ένα έντονο βίωμα στη χρήση, στον ανδρικό πληθυσμό δεν φαίνεται έντονα κάποιο συγκεκριμένο συναίσθημα ή βίωμα το οποίο θα μπορούσε να καθορίσει τη χρήση. Αντιθέτως, μέσα από την ανάλυση περιεχομένου φαίνονται ξεκάθαρα κάποιες ανησυχίες και προβληματισμοί.

Αρχικά, όπως φάνηκε και στην έρευνα, οι περισσότερες περιπτώσεις των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια της απεξάρτησης περνούν από τη φάση της κατάθλιψης δεδομένου ότι όταν καταφέρνει “να καθαρίσει” κάποιος από τις ουσίες τότε αρχίζει να αντιλαμβάνεται το τι κακό μπορεί να έχει προκαλέσει κατά το παρελθόν και μετανιώνει. Επίπροσθέτως, έντονα φαίνεται και το συναίσθημα των τύψεων σε σχέση με το οικογενειακό τους περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα, πολλοί συμμετέχοντες ανέφεραν πως έχουν κυρίως τύψεις που δεν στάθηκαν κοντά στα παιδιά τους. Ταυτόχρονα όμως, με το συναίσθημα των τύψεων αποτυπώνεται ξεκάθαρα και το συναίσθημα του άγχους σχετικά με τη χρήση. Οι άνθρωποι φαίνονται αρκετά προβληματισμένοι σε ότι έχει να κάνει με τη χρήση τους καθώς η μεγάλη πλειοψηφία επιθυμεί διακαώς να “κόψει, να καθαρίσει”. Αυτή η έντονη επιθυμία δείχνει πως οι χρήστες οι οποίοι βρίσκονται σε διαδικασία απεξάρτησης έχουν αντιληφθεί πως αυτή η διαδικασία είναι δύσκολη, επίπονη και ταυτοχρόνως μακρόχρονη. Κλείνοντας τη συνοπτική μας αναφορά σε σχέση με το βίωμα στη χρήση, οφείλει κανείς να επισημάνει πως όπως και οι γυναίκες έτσι και οι άνδρες του πληθυσμού μας υποστήριξαν πως *“η χρήση είναι ένα περίεργο και πολύπλοκο ζήτημα καθώς επιθυμούν να απεξαρτηθούν αλλά ταυτόχρονα τους αρέσει και τα περιβάλλον της χρήσης”*. Στη συνέχεια, παρατίθενται κάποιες αυτούσιες φράσεις των συνεντευξιζόμενων οι οποίες αποτυπώνουν όλες τις ανωτέρω σκέψεις:

“Η ζωή είναι σκατά με τα ναρκωτικά, κούραση-ξεφτίλα αλλά πάω να πω για να γίνω καλά. Ακου έκφραση! Κι όμως, αφού έτσι έχει μάθει το σώμα γι’ αυτό είναι και τόσο δύσκολο”

“Τα ναρκωτικά σταματιούνται αλλά δεν κόβονται”

“Άμα φτάσεις πάτο κάπου το βαριέσαι”

“Δεν θέλω ούτε να τα ακούω, ούτε να τα δω, καταστράφηκα”

“Έχω χάσει πολλά στη ζωή μου από τα ναρκωτικά και αναρωτιέμαι καμιά φορά, τι έμεινε από όλο αυτό? Αίγλη, λεφτά, στην αρχή περνούσα καλά ήμουν ευτυχισμένος και μετά το απόλυτο τίποτα”

“Και η χαρμάνια να φανταστείς το μισό κομμάτι εγκεφαλικό είναι”

“Τελικά ήταν τρελή ταλαιπωρία η όλη κατάσταση”

“Η ηρωίνη για μένα ήταν μια διέξοδος από τα προβλήματα, με την ηρωίνη ένιωθα πως ήμουν στον ουρανό αρχικά και μετά προσγειωνόμουν απότομα”

“Αξίζει το κόπο να μην πίνεις, τα ναρκωτικά = θάνατος, τόσα πράγματα χάνεις, την ίδια σου τη ζωή χάνεις!”

“Πρέπει να πας στο πάτο της χρήσης για να την αποχωριστείς. Ήταν πολύ κακή εμπειρία. Το ότι ψαχνόμουν και το ότι ήθελα να τα κάνω όλα και να τα γνωρίσω μου στοίχισε”

“Προτού μπλέξεις να μην μπλέξεις! Όλοι έχουμε τη δύναμη να κόψουμε αρκεί να βρεις τα καλύτερα κουμπιά του εαυτού σου για να το κάνεις”

“Κοίτα, κακά τα ψέματα όταν πίνουν οι γονείς σου ή θα τα αρνηθείς τελείως ή θα το κάνεις και εσύ. Έμπλεξα γιατί ήθελα να δω τι ήταν αυτό το τόσο δυνατό που έκαναν τους γονείς μου τόσο χάλια και δεν μπορούσαν να το απαρνηθούν”

“Η χρήση είναι κάτι πολύ δυνατό, δύσκολα το αφήνεις, πάντα φοβάσαι το πισωγύρισμα”

“Κανένας χρήστης δεν έχει καλό τέλος. Το θάνατο τον ξεγέλασα μία φορά δεν νομίζω να τον ξανά γελάσω και δεύτερη”

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΜΕΛΕΤΗ ΕΙΔΙΚΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζονται 4 ειδικές περιπτώσεις της έρευνάς μας οι οποίες εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους δεν έχουν ενταχθεί στη παρουσίαση και ανάλυση του γυναικείου και αντρικού πληθυσμού. Ειδικότερα, υπάρχουν τέσσερις περιπτώσεις συμμετεχόντων οι οποίες εξαιτίας του γεγονότος πως διακρίνονται από ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, είναι ορθότερο για την αξιοπιστία και την εγκυρότητα της έρευνάς μας να μελετηθούν ξεχωριστά η κάθε μία ως ειδικές περιπτώσεις. Εν συνεχεία, παρουσιάζεται και αναλύεται η κάθε μία ξεχωριστά.

Πρώτη περίπτωση

Η πρώτη περίπτωση του ερευνητικού πληθυσμού μας είναι ένας άνδρας ο οποίος τώρα είναι 40 χρόνων. Αποτελεί μια πολύ ιδιαίτερη περίπτωση για ποικίλους λόγους. Αρχικά είναι ένας άνθρωπος με μεγάλη μόρφωση- πανεπιστημιακής κατάρτισης άνθρωπος ο οποίος λόγω των σπουδών του ακολούθησε και άλλες εκπαιδεύσεις ανώτερου επιπέδου και τέλος κατάφερε να βρίσκεται σε μία ξεχωριστή και αρκετά σημαντική επαγγελματική θέση. Σε αυτό το σημείο αντιλαμβάνεται κανείς πως η συγκεκριμένη περίπτωση διαφέρει με τη πλειοψηφία του ερευνητικού πληθυσμού μας δεδομένου ότι η πλειοψηφία των συνεντευξιζομένων είναι χαμηλού μορφωτικού επιπέδου λόγω της πρόωγης έναρξης της χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Για τον συγκεκριμένο λοιπόν άνθρωπο οι τοξικές ουσίες εισέρχονται στη ζωή του σε ηλικία 26 χρόνων και αυτό όχι εξαιτίας δικής του επιθυμίας αλλά γιατί ήθελε να αντιδράσει απέναντι στο κράτος το οποίο εκείνη τη χρονική στιγμή του στέρησε όχι μόνο το αξίωμα που κατείχε αλλά ταυτοχρόνως τον ισοπέδωσε και κοινωνικά. Χαρακτηριστική είναι και η φράση με την οποία ο ίδιος αναφέρει: “Όταν έγινε αυτό, ήμουν 26 χρόνων, τώρα θα ήμουν Μου στοίχισε, αντέδρασα τελείως ανάποδα, μετά ήθελα να τους γ..... όλους!”.

Από εκείνη λοιπόν τη χρονική περίοδο και ύστερα ξεκινά και μας περιγράφει μια ζωή τελείως αντισυμβατική σε σχέση με το παρελθόν του. Λόγω του θυμού που τον

κατείχε καθώς και της απογοήτευσης, ξεκίνησε τη σχέση του με τις ναρκωτικές ουσίες και παράλληλα με μια μεγάλη γκάμα εγκληματικών δραστηριοτήτων. Ειδικότερα, ασχολήθηκε *‘‘με το εμπόριο ναρκωτικών, με τα μαγαζιά της νύχτας και κυρίως με την προστασία μαγαζιών, με οργανωμένες ληστείες υψηλού κέρδους, με εμπόριο γυναικών καθώς και με εκτελέσεις πληρωμένων συμβολαίων’’*. Χαρακτηριστικές είναι και οι ίδιες του οι φράσεις: *‘‘Ξεκίνησα τότε νταλαβέρι χοντρό με τα ναρκωτικά, τα μαγαζιά, τη νύχτα, με τη κόκα ξέφυγα τελείως.... Έβγαζα πολλά λεφτά είχα και άκρες, ήμουν γνωστό όνομα με την καλή έννοια λόγω της θέσης μου’’*. *‘‘Όταν μου έκανα αυτό που μου έκαναν, μου στέρησαν το όνειρο της ζωής μου που είχα από παιδάκι και μου το στέρησαν όταν το είχα πραγματοποιήσει! Δύο ήταν οι επιλογές μου τότε ή να τους γ..... ή να αυτοκτονήσω’’*.

Συμπεραίνει λοιπόν κανείς πως η εγκληματική δραστηριότητα αυτού του ανθρώπου δεν ξεκίνησε όπως στις λοιπές περιπτώσεις λόγω εύρεσης χρημάτων για τη δόση του, αλλά εξαιτίας του θυμού και της αντίδρασης που τον κατείχε εξ’ ολοκλήρου. Ήταν ένας άνθρωπος ο οποίος ήθελε εκείνη τη χρονική στιγμή να εκδικηθεί και λόγω των ικανοτήτων του αλλά και της θέσης που κατείχε θεώρησε πως η εγκληματική συμπεριφορά σε όλους τους τομείς που προαναφέρθηκαν θα αποτελούσε μια σωστή και καλή εκδίκηση απέναντι στο κράτος. Μάλιστα κατά την πορεία της εγκληματικής του δραστηριότητας και όπως ο ίδιος αποκαλύπτει, ενώ στην αρχή δρούσε παράνομα για λόγους εκδίκησης, στη πορεία εθίστηκε με την εγκληματικότητα. Χαρακτηριστική σε αυτό το σημείο είναι η εξής του φράση: *‘‘Εθίστηκα στη παρανομία, ο εθισμός που είχα και η αδρεναλίνη στις χοντρές ληστείες ήταν κάτι το απερίγραπτο. Εκεί λες τι ναρκωτικά και μαλακίες. Και τώρα που έχω σταματήσει μου λείπει’’*. Στη συνέχεια της συζήτησης αναφέρει πως *‘‘έκανε δυο φορές φυλακή κατά τη διάρκεια της ζωής του (τη στιγμή που μιλάγαμε είχε μόλις 2 εβδομάδες που είχε αποφυλακιστεί) και αυτό όχι γιατί έκανε κάτι λάθος και τον έπιασαν αλλά γιατί τον ρουφιάνεψαν στη αστυνομία κάποιοι για να πάρουν ένα μερίδιο από τις δουλειές του’’*. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη φυλακή όπως ο ίδιος αναφέρει, *‘‘μεγάλωσε τις δουλειές του, έκανε πολλές γνωριμίες που του απέφεραν πολλά κέρδη’’*. Όπως ο ίδιος αποκάλυψε, *‘‘στη φυλακή πέρασε μια χαρά, είχε το σεβασμό όλων ακόμη και το διοικητή του’’*. Χαρακτηριστικές είναι και οι φράσεις του: *‘‘Στη φυλακή επεκτάθηκαν πολύ οι δουλειές μου, έβγαλα τρελά λεφτά, συνέχιζα από μέσα να δουλεύω τα έξω και τα επέκτεινα κιόλας. Μέχρι και γυναίκες είχα στη φυλακή όποτε ήθελα. Με ήξεραν όλοι,*

οι αρχιφύλακες με σεβόντουσαν, κοίτα είχα ένα όνομα, ήξεραν όλοι εκεί την ιστορία μου, τι έκανα και ποιος ήμουν στο παρελθόν''.

Βγαίνοντας από την τελευταία φυλακή και όντας 40 χρονών, αντιλαμβάνεται πως δεν μπορεί πλέον να ασχοληθεί για πολύ καιρό ακόμη με τις δραστηριότητες του παρελθόντος και έτσι ζει πλέον στο τόπο καταγωγής του και είναι αγρότης. Χαρακτηριστικά αναφέρει: ‘‘Τώρα είμαι αγρότης, κουράστηκα κιόλας με τη φυλακή, τελευταία ξενέρωσα γιατί πια δεν μεγαλώνεις τη μπίσνα σου. Παλιά στη φυλακή έκανες δουλειές, γνωριμίες, τώρα όλοι είναι στη πρέζα.... Τώρα πια οι μαύροι κάνουν τις δουλειές, έχουν όλες τις άκρες, είναι οι μόνοι που δεν πίνουν, που είναι καθαροί’’ και κλείνει λέγοντας: ‘‘Έχω σκεφτεί να κάνω οικογένεια, από ουσίες είμαι καθαρός, κυρίως κόκα έπινα και πολύ λίγο ηρωίνη. Θέλω να κάνω ένα παιδί, έχω κάνει μια περιουσία πέρα από τη πλάκα, σπίτια, στρέμματα, χωράφια, οικόπεδα, ακίνητα, χρυσό (τα λεφτά τα έκανα χρυσό), έκανα πριν 2-3 χρόνια εργοστάσιο λαδιού στη Βουλγαρία που έχει μικρή φορολογία, εγώ επένδυα στα λεφτά μου’’.

Κλείνοντας, όπως ο ίδιος εξομολογείται, ‘‘η φυλακή που έχει κάνει είναι πταίσμα μπροστά σε όλα τα αδικήματα που έχει διαπράξει όλα αυτά τα χρόνια’’. Συμπερασματικά θα μπορούσε εύλογα να υποστηρίξει κανείς πως αδιαμφισβήτητα ο συγκεκριμένος άνθρωπος θεωρείται ειδική περίπτωση καθώς δεν συμβαδίζει με τις περισσότερες περιπτώσεις των χρηστών σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο, την οικογενειακή κατάσταση, τη πρόωγη έναρξη της χρήσης ναρκωτικών ουσιών και ταυτοχρόνως δεν συμβαδίζει ούτε και με τις αιτίες έναρξης εγκληματικών δραστηριοτήτων και φυσικά ούτε με το εύρος αυτών. Αποτελεί γενικότερα για την εγκληματολογία και ειδικότερα για την παρούσα έρευνα μια ξεχωριστή περίπτωση η οποία καταθέτει την δική του αληθινή πλευρά της ζωής του έχοντας στη πλάτη του όλες αυτές τις πράξεις που έχει διαπράξει υποστηρίζει ξεκάθαρα πως δεν έχει καθόλου τύψεις καθώς είναι το δημιούργημα του ίδιου του κράτους, το οποίο όπως ο ίδιος αναφέρει είναι πιο εγκληματικό ακόμη και από τον πιο στυγερό δολοφόνο. Πρόκειται για μια περίπτωση ανθρώπου εξαιρετικά ενδιαφέρουσα από εγκληματολογικής πλευράς που μπορεί πολύ εύκολα να διχάσει τον αναγνώστη καθώς από τη μία πλευρά προκαλούν θυμό όλες οι εγκληματικές δραστηριότητες που εξιστορείται και παράλληλα εύκολα κανείς μπορεί να τον δικαιολογήσει και να συμμεριστεί μαζί του αυτήν την τραγική εξέλιξη της επαγγελματικής του καριέρας η οποία τον στιγμάτισε και καθόρισε όλη την μετέπειτα ζωή του. Κλείνοντας αυτήν την

συνοπτική εξιστόρηση ζωής επισημαίνεται πως δεν αναγράφονται οι σπουδές του καθώς και η θέση την οποία κατείχε καθώς με αυτόν τον τρόπο αποκαλύπτεται πολύ εύκολα η ταυτότητα του, κάτι που δεν συμβαδίζει με τους κανόνες της επιστημονικής έρευνας σχετικά με την διασφάλιση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων που αποτελούν στη συγκεκριμένη περίπτωση το ερευνητικό μας πληθυσμό.

Δεύτερη περίπτωση

Η επόμενη περίπτωση αφορά μια γυναίκα η οποία μας αφηγείται τη ζωή της με κάθε λεπτομέρεια προκειμένου όπως λέει η ίδια να αποδείξει ότι *“δεν είναι η κοπέλα που έμαθε όλη η Ελλάδα μέσα από τη διαπόμπευσή της από τα ΜΜΕ”*.

Ξεκινώντας τη περιληπτική αφήγηση ζωής της, επισημαίνεται πως πρόκειται για μια γυναίκα υψηλού μορφωτικού επιπέδου- πανεπιστημιακής κατάρτισης η οποία μεγάλωσε σε μια εύπορη οικογένεια με υπερπροστατευτικούς γονείς. Χαρακτηριστικά αναφέρει η ίδια: *“Μεγάλωσα σε μια γυάλα, η μάνα μου γυναίκα καριέρας δούλευε πάρα πολλές ώρες και στο σπίτι έμενε και η γιαγιά μου για να με φροντίζει”*. Αυτή η κοπέλα στην εφηβεία της ξεκινά σποραδικά *“να πίνει μαύρο”* με τη παρέα της προκειμένου να νιώσει πιο ελεύθερη τότε και τώρα όντας ώριμη εξομολογείται πως: *“Τώρα όμως που έχω ωριμάσει και το σκέφτομαι πιστεύω πως ήταν αντίδραση στην υπερπροστασία των γονιών μου, πχ έλεγα στη μαμά μου θα κατέβω Γλυφάδα με τους φίλους μου να παίξω μπόουλινγκ και δεν μου έλεγε όχι δεν θα πας γιατί έτσι γουστάρω αντιθέτως, μου έλεγε μη πας και θα κατέβουμε μαζί και θα σου πάρω ότι θέλεις. Το έκανε με τέτοιο τρόπο, όταν τελικά πήγαινα κάποιες φορές στους φίλους μου, κάποιες φορές έπινα και μαύρο”*.

Εν συνεχεία, μας αφηγείται πως στα 18 φεύγοντας από το σπίτι της για να πάει να σπουδάσει σταματά τη περιστασιακή *“χρήση μαύρου”*, ζει μια φυσιολογική ζωή όπως οι άλλες κοπέλες της ηλικίας της και αργότερα, εξαιτίας ενός χωρισμού, του πρώτου της έρωτα κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού επέστρεψε στην Αθήνα και ξανά εισχώρησε στις *“παρέες του μαύρου”*. Ωστόσο, *“με τη παρέα του μαύρου”* ξεκινά και άλλες ουσίες όπως λόγου χάριν *“την έκσταση και τα τρυπάκια”*. Τονίζει την οικονομική άνεση που είχε για να αγοράζει ναρκωτικές ουσίες. Στη πορεία της χρήσης θα λέγαμε πως νομιμοποιεί τη σχέση της με τα ναρκωτικά αφού συνάπτει στη περιοχή που σπούδαζε σχέση με κάποιον χρήστη και παράλληλα έμπορο ναρκωτικών. Εκεί ξεκινά η μεγάλη της σχέση με την ηρωίνη. Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη φράση της: *“Εκείνος έκανε τρελό εμπόριο, ήμασταν μαζί 8 χρόνια, έπινα πάρα πολύ σκέψου κοιμόμουν και κάτω από το κρεβάτι μου είχα 3-4 κιλά ηρωίνης. Τα είχα όλα με αυτόν, κότερα, σπίτια, γυναίκες να καθαρίζουν, ταξίδια στο εξωτερικό, δεν τον είχα όμως ερωτευθεί, έβλεπα σε αυτόν την ουσία”*. Μετά από 8 χρόνια, εκείνος μπαίνει φυλακή και εκείνη δημιουργεί άλλη μια σχέση στην οποία συνεχίζει να πίνει

ελεύθερα και χωρίς κόστος. Όταν χώρισε και έχοντας πάρει το πτυχίο της γυρνάει στο πατρικό της και τότε ξεκινάει για εκείνη όπως λέει η αρχή του τέλους. Όπως αναφέρει τότε *“ήταν ήδη 9 χρόνια μέσα στη χρήση και στην Αθήνα πλέον ξεκινά και το εμπόριο ναρκωτικών προκειμένου να κάνει κάτι πρωτόγνωρο για αυτήν, να εξασφαλίσει για πρώτη φορά ύστερα από 9 χρόνια τη δόση της”*. Ωστόσο, επειδή κάποια στιγμή δεν μπορούσε να πίνει τόσο πολύ ηρωίνη άρχισε να παίρνει χάπια “μπούμπλε” τα οποία της τα γράφει ένας γιατρός με τον οποίο συνάπτει σχέση. Όπως αναφέρει η ίδια *“οι γονείς της την έτρεχαν σε ψυχολόγους, ωστόσο δεν μπορούσε να κόψει και το χειρότερο, νόμιζε πως μπορούσε να κόψει αλλά δεν ήθελε ακόμη, είχε μπει όπως δηλώνει βαθιά στο παραμύθι της ηρωίνης”*. Όταν χώρισε με το γιατρό, (την χώρισε ο ίδιος επειδή δεν έκοβε) μας εξομολογείται πως *“αρχίζει να κάνει περιστασιακές σχέσεις, της μιας βραδιάς επί πληρωμή προκειμένου να εξασφαλίσει τη δόση της”*. Έτσι, μια μέρα μας λέει χαρακτηριστικά: *“Είμαι στην Αθήνα στο κέντρο και κατεβαίνω να πάρω μια καρτέλα μπούμπλε και έρχονται αστυνομικοί και με πιάνουν, ταυτόχρονα με εμένα, πιάνουν και άλλες κοπέλες, ε.... τη συνέχεια την ξέρει όλη η Ελλάδα. Γίναμε οι γνωστές σε όλους σας οροθετικές πόρνες οι οποίες κολλούσαν τους πελάτες τους με HIV”*.

Σε αυτό το σημείο μπορεί εύκολα κανείς να προβληματιστεί με αυτή τη συνοπτική αφήγηση ζωής μιας κοπέλας της οποίας το ξεκίνημα της εφηβείας της δεν προμήνυε με τίποτα την εξέλιξη της ζωής της. Ειδικότερα, σε αντίθεση με τις περισσότερες περιπτώσεις του πληθυσμού μας, η συγκεκριμένη κοπέλα προερχόταν από μια δεμένη οικογένεια και η οποία πέρα από το κομμάτι της χρήσης κατάφερε να σπουδάσει και να ολοκληρώσει τις σπουδές της όντας χρήστρια. Φαίνεται σε ένα αρκετά μεγάλο βαθμό πως της έλλειπε η αγάπη και η αληθινή στοργή της μητέρας της και πως το συναισθηματικό κενό που βίωνε ως παιδί προσπαθούσε από την πλευρά της οικογένειας να καλυφθεί μέσα από την οικονομική τους άνεση. Πρόκειται για μία γυναίκα η οποία προβληματίζει σε μεγάλο βαθμό τον αναγνώστη καθώς επρόκειτο για ένα άρρωστο άτομο το οποίο ήταν διαθέσιμο για τα πάντα προκειμένου να βρει τρόπο να ικανοποιήσει όχι μια απλή της επιθυμία αλλά την ανάγκη της για την ουσία η οποία είχε γίνει στη πραγματικότητα η μεγαλύτερη σχέση της ζωής της. Αντί να αναλυθεί περαιτέρω η συγκεκριμένη περίπτωση, σε αυτό το σημείο παρατίθενται τα λόγια της κατά τη διάρκεια της συνομιλίας μας μαζί της και ειδικότερα παρατίθενται η δική της αλήθεια καθώς και ο θυμός και η αγανάκτηση που την κατακλύζουν.

Αξίζει το κόπο να τα διαβάσει ο αναγνώστης και μέσα από τα δικά της λόγια να προβληματιστεί:

‘Γίναμε λοιπόν οι γνωστές σε όλους σας οροθετικές πόρνες οι οποίες κολλούσαν τους πελάτες τους με HIV. Αυτό που ζήσαμε και έζησα ήταν απάνθρωπο ντροπιαστικό, δεν άξιζε ούτε στον χειρότερο εγκληματία. Μας έβγαλαν τα προσωπικά μας δεδομένα στο τύπο, και το χειρότερο ήταν πως αυτό που παρουσίασαν δεν ήταν η αλήθεια, ήταν η πραγματοποίηση πολιτικής εντολής του Λοβέρδου, μιας εντολής που με στιγματίσε και θα με στιγματίζει για πάντα.

Με βλέπεις? Έχουν περάσει χρόνια έχω κόψει έχω φτιάξει τη ζωή μου, συζώ με έναν άνθρωπο θέλω να κάνω οικογένεια και παράλληλα παίζει το όνομα μου και εικόνα μου παντού στον internet, με κυνηγάει μέχρι σήμερα το φάντασμα του παρελθόντος. Τότε ξεφτιλίστηκε και η οικογένειά μου, τη μάνα μου την έδιωξαν από την εταιρεία, στο σπίτι ντρεπόντουσαν οι γονείς μου να βγουν έξω, ξέρεις δεν είναι τόσο απλό να βλέπεις το παιδί σου στις ειδήσεις ως η πόρνη με το HIV. Ήμουν άρρωστη εξαρτημένη στην ηρωίνη, δεν ήμουν αυτό που παρουσιάστηκε. Το ξέρεις ότι ακόμη εκκρεμεί η υπόθεση μας στο δικαστήριο, μετά από τόσα χρόνια?? Δεν γίνεται μετά από 11 χρόνια να έρθουν και να μου πουν μπες φυλακή, μέσα στα 11 χρόνια έχει αλλάξει όλη η ζωή μου.

Πρέπει να καταλάβουν όλοι ότι ο τοξικομανής είναι άνθρωπος άρρωστος και όχι δολοφόνος. Όταν καθάρισα κατάλαβα ότι η ζωή μου ήταν συμπαράλια. Στην Αθήνα είναι όλα π..... θα μπορούσαν καλύτερα να πιάσουν και να βγάλουν στις ειδήσεις αυτούς που πουλούν το θάνατο, τα μεγάλα ψάρια και ξέρουν πολύ καλά οι αστυνομικοί που να τους βρουν και ας αφήσουν ήσυχους τους τοξικομανείς και τις π.....

Πέρασα πολύ δύσκολα από τότε που έγινε αυτή η ιστορία μέχρι σήμερα, πολλές απόπειρες αυτοκτονίας, κατάθλιψη, κλείστηκα στο δωμάτιό μου, ήθελα να πεθάνω και ταυτόχρονα είχα και τα στερητικά μου. Ευτυχώς οι γονείς μου ήταν δίπλα μου, με έφεραν στον OKANA και όλα πήγαν πολύ καλά, όπως βλέπεις είμαι καλά τώρα για να γίνω όμως καλά να μπορέσω να μιλήσω για αυτό και να το ξεπεράσω όλο αυτό που πέρασα χρειάστηκε πολύ δουλειά από γιατρούς και ψυχολόγους. Πια έχω ρατσισμό απέναντι στη χρήση αν και υπήρξα χρήστρια.

Αυτό που θέλω πολύ τώρα είναι να βρεθεί τρόπος να κατέβουν οι φωτογραφίες μου από το internet και να ζήσω ήρεμα και ευτυχισμένα. Ζω με το φόβο μη με γνωρίσει κάποιος και αυτό δεν αντέχεται πίστεψέ με.....''.

Συμπεραίνει σε αυτό το σημείο κανείς πως η συγκεκριμένη γυναίκα θεωρείται μια πολύ ξεχωριστή περίπτωση. Αρχικά, σε σχέση με τη πλειοψηφία των χρηστών οι οποίοι διακρίνονται για το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, εκείνη κατείχε εκπαίδευση πανεπιστημιακού επιπέδου. Επί προσθέτως, όπως φαίνεται από την εξιστόρηση της ζωής της, της έλειπε η πραγματική αγάπη από την πλευρά των γονέων της και ταυτοχρόνως η υπερπροστατευτικότητα από πλευράς τους της έκανε κακό καθώς όπως η ίδια αναφέρει ‘‘ήταν εκείνη η οποία την οδήγησε στη παραβατική συμπεριφορά, δηλαδή το μαύρο και αργότερα στην ηρωίνη’’. Κλείνοντας, η συγκεκριμένη κοπέλα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας συγκυριακής συγκυριακής εγκληματικής πολιτικής που στόχο έχει τη διαπόμπευση των προσωπικών δεδομένων του κατηγορούμενου, τη παραπληροφόρηση της κοινωνίας και κυρίως την αποφυγή μιας ουσιαστικής προληπτικής αντεγκληματικής πολιτικής από πλευράς του κράτους⁵².

⁵² Περισσότερα σε σχέση με την Αντεγκληματική πολιτική στο Μαγγανάς Α., *Θέματα εγκληματολογικού και ποινικού δικαίου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004, σελ. 1-15.

Τρίτη περίπτωση

Η τρίτη περίπτωση αφορά ένα διαφυλικό άτομο το οποίο στην αρχή της συνέντευξης αναφέρει το άσχημο οικογενειακό περιβάλλον στο οποίο μεγάλωσε. Ειδικότερα, ο πατέρας της τους παράτησε από μικρή ηλικία και η μητέρα της όταν άρχισε να αντιλαμβάνεται το τι συμβαίνει στο παιδί σταμάτησε να ασχολείται μαζί του. Το συγκεκριμένο άτομο μας αποκαλύπτει πως *“άρχισε να αλλάζει το φύλο της από τα 7 της χρόνια”*. Στη ζωή της αναφέρει με πικρία πως *“έχει νιώσει έντονα το στιγματισμό και τον κοινωνικό αποκλεισμό εξαιτίας της επιλογής της να είναι τρανς”*. Μάλιστα αυτό την οδήγησε πολλές φορές όπως λέει και η ίδια στην αυτοκτονία: *“Στη ζωή μου η λέξη π... έχει γίνει 2^ο πετσί μου”*.

Εν συνεχεία, αποκαλύπτει πως *“η πορνεία ήταν μονόδρομος για αυτήν και ταυτοχρόνως τα ναρκωτικά προκειμένου να βγάλει εις πέρας την επιλογή της πορνείας”*. Χαρακτηριστικά σε αυτό το σημείο είναι τα λόγια της: *“Μια τρανς που ζει στην Ελλάδα είναι καταδικασμένη στη πορνεία, στο εξωτερικό είναι πολύ πιο εύκολα τα πράγματα. Τώρα βέβαια είναι καλύτερα τα πράγματα εμάς η λύση μας τότε ήταν μόνο το πεζοδρόμιο. Τώρα οι τρανς στη σημερινή εποχή είναι λίγο πιο ευπρόσδεκτες από την κοινωνία”*. *“Γενικότερα, με την ηρωίνη ήμουν πιο ανεκτική στη δουλειά μου, ηρωίνη έκανα 3 χρόνια έκανα προσπάθειες να το κόψω αλλά ξανά έπεφτα”*. Κλείνοντας, τονίζει: *“Το τίμημα της επιλογής μου το πλήρωσα ακριβά , υπερασπίστηκα πολλές φορές την επιλογή μου, αν ξαναγεννιόμουν πάλι τρανς θα γινόμουν αλλά αυτή τη φορά θα αγαπούσα πιο πολύ τον εαυτό μου. Δεν φοβάμαι όμως το θάνατο. Δεν έχω τύψεις για κάτι, δεν έχω δώσει ναρκωτικά, δεν έχω κάνει κακό σε άνθρωπο, κοιμάμαι ήσυχα το βράδυ”*.

Σε αυτό το σημείο, εύλογα συμπεραίνει κανείς γιατί το συγκεκριμένο άτομο εντάσσεται στη κατηγορία των ειδικών περιπτώσεων. Ειδικότερα, πρόκειται για ένα άτομο το οποίο είχε μεγάλη ανάγκη από μικρή ηλικία να αλλάξει φύλο. Προκειμένου να ζήσει ελεύθερη και ευτυχισμένη με αυτήν της την επιλογή έπρεπε να γίνει πόρνη για να ζήσει. Η πορνεία για εκείνη ήταν μονόδρομος λόγω του έντονου στιγματισμού και κοινωνικού αποκλεισμού από μεριάς της κοινωνίας. Ταυτοχρόνως, φαίνεται έντονα η ανάγκη της να πάρει κάποια ναρκωτική ουσία προκειμένου να βοηθηθεί ψυχολογικά για όλες αυτές τις έντονες καταστάσεις που βίωνε και κυρίως για την ίδια της την επιλογή. Σε αυτό το σημείο παρατίθενται μια πολύ ενδιαφέρουσα φράση από

πλευράς της σε μια στιγμή εξομολόγησης της σε σχέση με τη πορνεία: *“Δεν ήταν τόσο τα λεφτά όσο η επιβεβαίωση να σε παρακαλάνε, να σε πληρώνουν να σε θεοποιούν. Τώρα σκέψου ο άλλος άφηνε τη γυναίκα του και ερχόταν σε μένα... μου κάλυπτε τη φιλαρέσκειά μου”*. Αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς, πως αφενός δεν της άρεσε η πορνεία και προκειμένου να την αντέξει στράφηκε στις ναρκωτικές ουσίες και αφετέρου σε μία στιγμή εξομολόγησης δηλώνει πως λόγω της διαφυλικότητας που είχε η πορνεία της κάλυπτε την επιθυμία της να είναι αρεστή στο ανδρικό φύλο.

Τέταρτη περίπτωση

Η τελευταία περίπτωση του πληθυσμού μας είναι και αυτή ένα διαφυλικό άτομο το οποίο αποκαλύπτει πως από τα 15 της χρόνια αρχίζει να αλλάζει το φύλο της , ωστόσο αν και οι γονείς της ήταν χωρισμένοι η αγάπη και η προστασία δεν της έλειψε καθώς την μεγάλωνε κυρίως η γιαγιά της. Η σχέση της με τις ουσίες ξεκίνησε σε μικρή ηλικία και πιο συγκεκριμένα στα 16 της ξεκίνησε ‘‘με το μαύρο’’, στα 22 με την ηρωίνη και μέχρι τα 24 τα είχε δοκιμάσει όλα. Αναφέρει πως η χρήση την έκανε ‘‘αυτοκαταστροφική’’ στην πάροδο των χρόνων και πως ‘‘από την αρχή η ουσία την οδήγησε στη πορνεία’’ και ταυτοχρόνως έπρεπε ‘‘να πίνει για να είναι πόρνη’’. Στη πορεία της συζήτησης αρχίζει και εκείνη να εκφράζει την απογοήτευσή της για τον τρόπο που την αντιμετώπισε η κοινωνία εξαιτίας της επιλογής της και ειδικότερα όντας μια τρανς-πόρνη. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια της:

‘‘Η κοινωνία πάντα έτσι είναι και θα είναι. Όταν εγώ από τα 15 άρχιζα να αλλάζω το φύλο μου, είχα πάρει ήδη ορμόνες και είχα κάνει στήθος. Στη πορεία ανακάλυψα πως μια τρανς δεν έχει το δικαίωμα να έχει μια φυσιολογική ζωή. Στη κοινωνία αυτή δυστυχώς δεν υπήρχε χώρος για τις τρανς. Μόνο η επιλογή της πορνείας λοιπόν σου μένει. Τώρα είναι κάπως καλύτερα τα πράγματα, τώρα αν ένα παιδί αλλάζει φύλο, μπορεί να ζήσει σαν άνθρωπος. Δεν υπάρχει ο μονόδρομος της πορνείας. Το να είμαι για 2 ώρες πόρνη και μετά να είμαι κανονικός άνθρωπος είναι πάρα πολύ δύσκολο, θέλει δουλειά. Ξέρεις πολλές φορές λέω πως πλήρωσα και συνεχίζω να πληρώνω την επιλογή μου να ζήσω όπως θέλω. Ποιόν νοιάζει τι έχω πάνω μου, τι φοράω, ποιον έχω στο κρεβάτι μου. Ξέρεις καρδούλα μου πόσοι γραβατάκηδες και κουστουμάτοι φορούσαν από μέσα στρινγκ και ζαρτιέρες? Ξέρεις πόσοι τέτοιοι έρχονται καθημερινά στις πιάτσες?’’ και κλείνοντας αναφέρει: ‘‘Τώρα πια διαβάζω πολύ, πιστεύω πως σ’ αυτή τη ζωή ήρθαμε για να γίνουμε καλύτεροι άνθρωποι. Να βλέπουμε τον άλλον και να τον βοηθάμε αχ χρειάζεται βοήθεια. Έχω δει έναν ξυλοδαρμό και αντί να πάει να βοηθήσει ο άλλος καθόταν και τράβαγε βίντεο για να δει πόσα like θα πάρει’’.

Κλείνοντας, οφείλει να επισημάνει κανείς πως και οι δυο τρανς που παρουσιάστηκαν ανωτέρω ανέφεραν πως η πορνεία και οι ουσίες αποτελούσαν μονόδρομο στη ζωή τους καθώς η κοινωνία τουλάχιστον τα παλαιότερα χρόνια δεν τους έδινε το δικαίωμα να ζήσουν όπως όλοι οι φυσιολογικοί άνθρωποι, αντιθέτως τους απομόνωνε από την κοινωνική ένταξη την οποία προσπαθούσαν να επιτύχουν.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Έχοντας παρουσιάσει και αναλύσει όσο το δυνατόν περισσότερο τον ερευνητικό μας πληθυσμό, είναι ωφέλιμο σε αυτό το σημείο να αποτυπωθούν ορισμένες σκέψεις, προβληματισμοί καθώς και ορισμένα γενικά συμπεράσματα. Αρχικά, όπως φάνηκε και στην ανάλυση του γυναικείου και αντρικού πληθυσμού, οι περισσότερες περιπτώσεις των εξαρτημένων αντιμετώπιζαν ορισμένα προβλήματα σε σχέση με το οικογενειακό τους περιβάλλον. Ειδικότερα, όπως αποκάλυπταν και οι συμμετέχοντες κατά την παιδική και εφηβική τους ηλικία βίωναν βίαιες και περίεργες καταστάσεις στο σπίτι. Έτσι, αντιλαμβάνεται κανείς πως η κοινωνικοποίηση του παιδιού στο οικογενειακό περιβάλλον δεν ήταν επιτυχής. Γενικότερα, το οικογενειακό περιβάλλον καθώς και οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ γονέων και παιδιών είναι πολύ σημαντικές καθώς καθορίζουν την ψυχική υγεία του παιδιού και την μετέπειτα εξέλιξη της ζωής του. Είναι γεγονός πως ο θεσμός της οικογένειας έχει υποστεί από τα μεταπολεμικά χρόνια έως και σήμερα μια ριζική αλλαγή με κύρια χαρακτηριστικά τη μείωση του αριθμού των παιδιών, την γενικότερη συρρίκνωση της οικογένειας από άποψη άλλων συγγενών παραδείγματος χάριν των γιαγιάδων όπου παλαιότερα είχαν ενεργό ρόλο καθώς και την επαγγελματική δραστηριοποίηση και των δυο γονέων⁵³. Έτσι, οι αυξημένες πλέον υποχρεώσεις και των δυο γονέων έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση του χρόνου και της διάθεσης για ήρεμη και απερίσπαστη επικοινωνία των γονέων με το παιδί. Αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς πως η συρρίκνωση του θεσμού της οικογένειας και πιο συγκεκριμένα η δυσλειτουργία του θεσμού ως προς την ορθή κοινωνικοποίηση των παιδιών διαδραματίζει ένα σπουδαίο παράγοντα δεδομένων και των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας σχετικά με την έναρξη της χρήσης σε μικρή ηλικία.

Η πρόωγη έναρξη λοιπόν των ναρκωτικών ουσιών επιφέρει ορισμένες συνέπειες. Αρχικά, η πρόωγη έναρξη της χρήσης ναρκωτικών ουσιών έχει συνέπειες στο τομέα της εκπαίδευσης. Ειδικότερα ο πληθυσμός της παρούσας έρευνας χαρακτηρίζεται από χαμηλό μορφωτικό επίπεδο καθώς κατά την έναρξη της χρήσης ναρκωτικών ουσιών στην ανήλικη φάση της ζωής του αρχίζει το παιδί να μην ασχολείται με τις σχολικές του υποχρεώσεις και σιγά σιγά εντάσσοντας τον εαυτό του στο περιβάλλον της χρήσης, αρχίζει να σταματά τα σχολεία καθώς δεν συνάδει πλέον με τα νέα του

⁵³ Κουράκης Ν., *Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία*, Μελέτες Ευρωπαϊκής Επιστήμης, Σάκκουλας, 1999, σελ. 65-67.

ενδιαφέροντα. Ξεκινώντας λοιπόν ο χρήστης δειλά δειλά με τις ουσίες, αρχίζει να μπαίνει στη κοινωνία των ναρκωτικών και να απαρνείται ταυτοχρόνως συνήθειες της πρόσφατης ζωής του.

Στο ξεκίνημα λοιπόν της χρήσης ο νέος πλέον χρήστης έχοντας ξεκινήσει με το χασίς λόγω της σχετικά εύκολης προσβασιμότητας του, περνάει στη διαδικασία της εξερεύνησης. Σε εκείνο λοιπόν το στάδιο ο χρήστης ξεκινά να δοκιμάζει διάφορες ουσίες για να βρει αυτή που θα του αρέσει πιο πολύ. Οι περισσότερες περιπτώσεις των συμμετεχόντων της έρευνάς μας ανέφεραν πως μετά από τη δοκιμή πολλών ουσιών κατέληξαν στην ηρωίνη η οποία έγινε και η κύρια ουσία τους. Δημιουργώντας λοιπόν ο χρήστης μια κύρια ουσία αρχίζει και περνά σιγά σιγά από τη φάση της ευχαρίστησης, στη φάση της εξάρτησης. Το άτομο όταν εξαρτηθεί πλέον από την ουσία έχει την ανάγκη της προκειμένου να μπορέσει να ζήσει. Πρέπει να τονισθεί σε αυτό το σημείο πως δεν γίνεται αναφορά πλέον σε επιθυμία αλλά σε ανάγκη. Ο εξαρτημένος λοιπόν από την ηρωίνη στη προκειμένη περίπτωση είναι διατεθειμένος να κάνει τα πάντα και να υποστεί τις όποιες συνέπειες προκειμένου να εξασφαλίσει τη δόση του. Μια πρώτη συνέπεια είναι πως από τη στιγμή που ο ίδιος δεν μπορεί πλέον να διαχειριστεί το πρόβλημα εξαιτίας της εξάρτησής του, πλήττεται το οικογενειακό και φιλικό του περιβάλλον το οποίο είτε θα επιληφθεί της θεραπείας του, είτε θα βιώνει την ενδεχόμενη απώλεια του, είτε θα επιβαρυνθεί με το οικονομικό κόστος. Ως δεύτερη συνέπεια της εξάρτησης θεωρείται η χρήση σε δημόσιους χώρους όπου λόγω της έντονης επιθυμίας για χρήση, ο χρήστης δεν λαμβάνει τα στοιχειώδη μέτρα υγιεινής με αποτέλεσμα να εκθέτει ακόμη περισσότερο σε κίνδυνο τη σωματική του ακεραιότητα. Έτσι, γενικές λοιμώξεις όπως η ηπατίτιδα, ο τέτανος, η σηψαιμία κ.α προκαλούνται κυρίως όταν η χρήση γίνεται με “ένδοφλέβια ένεση” και δεν τηρούνται τα προαναφερθέντα μέτρα.

Εκτός όμως από τις συνέπειες σε ατομικό επίπεδο, λαμβάνουν χώρα και κάποιες συνέπειες σε κοινωνικό επίπεδο. Αρχικά, η τοξικοεξάρτηση οδηγεί στο κοινωνικό αποκλεισμό και στιγματισμό⁵⁴. Τα άτομα τα οποία κάνουν χρήση ναρκωτικών ουσιών οδηγούνται στο περιθώριο, αποκλείονται από αγαθά και κοινωνικές υπηρεσίες και

⁵⁴ Χάιδου Α., Ναρκωτικά, Χρήση, Εξάρτηση, Επίσημος κοινωνικός έλεγχος. Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ. 62.

γενικότερα στερούνται αυτά τα οποία απολαμβάνει η πλειοψηφία των πολιτών. Έτσι, τις περισσότερες φορές καθίστανται αντικείμενο αποδοκιμασίας και στιγματισμού καθώς παρεκκλίνει από τις αξίες και τους κανόνες της κοινωνίας και επειδή θεωρείται ως ένα επικίνδυνο και εχθρικό άτομο λόγω της επιδίωξής με κάθε τρόπο εξασφάλισης χρημάτων για την απόκτηση της δόσης. Έτσι, συμπεραίνει κανείς πως με τον κοινωνικό αποκλεισμό και στιγματισμό που βιώνει βρίσκει καταφύγιο και εντάσσεται στο περιβάλλον της χρήσης. Αρχίζει και βρίσκει την αποδοχή στα άτομα τα οποία ακολουθούν ίδιους κανόνες ζωής με εκείνον και έτσι κοινωνικοποιείται σύμφωνα με το περιβάλλον της χρήσης.

Στο περιβάλλον της χρήσης τα εξαρτημένα πλέον άτομα ξεκινούν να αποκτούν εγκληματικές συμπεριφορές. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί πως η εγκληματική συμπεριφορά είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη χρήση ουσιών καθώς και μόνο η κατοχή μιας απαγορευμένης ουσίας αποτελεί αξιόποινη πράξη. Εν συνεχεία τα άτομα περνούν στο στάδιο της εξάρτισης και πλέον η χρήση δεν αποτελεί επιθυμία του χρήστη αλλά ανάγκη. Σε αυτή λοιπόν τη φάση τα εξαρτημένα άτομα περνούν στο πέρασμα στη πράξη. Όπως φαίνεται και από τον πληθυσμό της έρευνάς μας οι περισσότεροι χρήστες καταφεύγουν στο εμπόριο ναρκωτικών, στις μικροκλοπές και στις διαρρήξεις προκειμένου να εξασφαλίσουν χρήματα για τη δόση τους. Έτσι, συμπεραίνει εύλογα κανείς πως στη πλειοψηφία των χρηστών η χρήση προηγείται της εγκληματικής δραστηριότητας και η εγκληματική δραστηριότητα αποσκοπεί στην εξασφάλιση χρημάτων για την απόκτηση της αναγκαίας πλέον δόσης για το εξαρτημένο άτομο.

Εν συνεχεία, θα πρέπει να επισημανθεί πως όπως αποκάλυψαν και οι συμμετέχοντες, *“έχουν τιμωρηθεί από το επίσημο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης πολύ λιγότερο σε σχέση με τα αδικήματα που είχαν διαπράξει στη πραγματικότητα”*, κάτι που δείχνει τη μεγάλη αναντιστοιχία μεταξύ τιμώρησης της εγκληματικής δραστηριότητας και της πραγματικής εγκληματικής δραστηριότητας. Αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς πως στην εγκληματικότητα που σχετίζεται με τα ναρκωτικά υπάρχει

έναν μεγάλο σκοτεινό αριθμό⁵⁵ διότι στο παράνομο εμπόριο ναρκωτικών υπάρχει ένα καλά οργανωμένο δίκτυο και λόγω της περιορισμένης διάθεσης για καταγγελίες.

Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί πως όπως στις γυναίκες έτσι και στους άνδρες φάνηκε έντονα το φαινόμενο της υποτροπής. Ειδικότερα, ο χρήστης βγαίνοντας από τη φυλακή όχι μόνο δεν έχει σωφρονιστεί αλλά κατά τη διάρκεια παραμονής του στη φυλακή δεν περνάει από κάποιο πρόγραμμα απεξάρτησης με αποτέλεσμα βγαίνοντας από τη φυλακή να είναι επιτακτική η ανάγκη της δόσης τους. Έτσι, υποτροπιάζουν πάλι σε αξιόποινες πράξεις προκειμένου να εξασφαλίσουν τη δόση τους.

Έχοντας περιγράψει ανωτέρω τις κύριες θεματικές των αφηγήσεων ζωής του πληθυσμού μας οφείλει κανείς να επισημάνει τα εξής: Αρχικά, φαίνεται ξεκάθαρα πως οι ναρκωτικές ουσίες εισβάλλουν το κάθε χρήστη σε ένα φαύλο κύκλο όπου στην αρχή όλα τα πράγματα και οι νέες εμπειρίες φαίνονται πολύ ωραίες και αργότερα ξεκινά σιγά σιγά η εξάρτηση με όλες τις συνέπειες που προαναφέρθηκαν. Επιπλέον, εισερχόμενος ένας άνθρωπος στο κόσμο των ναρκωτικών απαρνείται τις δραστηριότητες της πρόσφατης ζωής του λόγου χάριν το σχολείο, την εργασία καθώς και το φιλικό και οικογενειακό του περιβάλλον και εντάσσεται στο περιβάλλον της χρήσης. Αποκτά νέες συνήθειες και δραστηριότητες, αρχίζει να χρησιμοποιεί ένα νέο λεξιλόγιο το οποίο εντάσσεται και αυτό στο περιβάλλον της κοινωνικοποίησης του χρήστη και ξεκινά δραστηριότητες με βάση πλέον τις νέες του προτεραιότητες όπως για παράδειγμα να εξασφαλίσει χρήματα για τη δόση του. Κάποιοι μάλιστα, ξεκινώντας τις εγκληματικές δραστηριότητες για την εύρεση της δόσης τους, εθίζονται σε αυτό και φθάνουν στο σημείο να αποκτήσουν εγκληματικές σταδιοδρομίες. Τέλος όταν εξαιτίας κάποιων παραγόντων όπως για παράδειγμα πίεση από το οικογενειακό τους περιβάλλον ή εξαιτίας της απώλειας ενός φίλου από το περιβάλλον της χρήσης ο χρήστης ξεκινά τις προσπάθειες απεξάρτησης περνά μια ιδιαίτερα δύσκολη και επίπονη διαδικασία. Αρχικά, αντιλαμβάνεται τη δυσκολία απεξάρτησης και ειδικότερα την δυσκολία της κοινωνικής επανένταξής του στη κοινωνία και ταυτόχρονα περνά μια δύσκολη ψυχολογικά περίοδο καθώς αρχίζει να συνειδητοποιεί πιθανές εγκληματικές πράξεις του παρελθόντος και αρχίζει να βιώνει έντονα τύψεις. Μάλιστα μία μεγάλη πλειοψηφία των χρηστών όπως φάνηκε και στην

⁵⁵ Φαρσεδάκης Ι., *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σελ.46.

έρευνά μας περνά έντονα κατάθλιψη και γι' αυτό το λόγο τους χορηγούνται ταυτόχρονα με το υποκατάστατο και φάρμακα ψυχολογικής κυρίως υποστήριξης.

ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι πολιτικές από πλευράς κρατών που ακολουθούνται για πάρα πολλά χρόνια προκαλούν όπως φαίνεται μεγαλύτερη βλάβη παρά λύση στο ήδη υπάρχον πρόβλημα. Ο “πόλεμος κατά των ναρκωτικών” και οι πολιτικές αντιμετώπισης κοστίζουν σε παγκόσμιο επίπεδο πολλά δισεκατομμύρια δολάρια μη μπορώντας να δώσουν καμία ουσιαστική λύση στο πρόβλημα. Εκατοντάδες άνθρωποι στο κόσμο κάνουν χρήση παράνομων ουσιών και ταυτόχρονα το οργανωμένο έγκλημα σημειώνει τζίρο πολλών δισεκατομμυρίων, ο οποίος δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να εκτιμηθεί. Αντιλαμβάνεται κανείς πως η χρήση ναρκωτικών ουσιών και η αντιμετώπισή του είναι αρκετά δύσκολη και περίπλοκη. Δεν μπορεί καμία θεωρία από μόνη της και καμία μονόπλευρη αντιμετώπιση να δώσει οριστική λύση στο πρόβλημα.

Η ισχύουσα νομοθεσία η οποία βασίζεται στο απαγορευτικό μοντέλο υπογραμμίζει την αποδοκιμασία της πολιτείας στο θέμα της χρήσης και διαιωνίζει τη διαχείριση των σχετικών συμπεριφορών από το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Είναι αδιαμφισβήτητο πλέον πως παρά την αυστηροποίηση των κυρώσεων που αφορούν στη διακίνηση των ναρκωτικών είναι πολύ δύσκολο να συλληφθούν οι πραγματικοί έμποροι, αντιθέτως, διώκονται αποκλειστικά οι χρήστες και οι μικροδιακινητές. Κλείνοντας τις τελικές παρατηρήσεις επισημαίνεται για ακόμη μια φορά πως όπως φάνηκε και στην έρευνα μας μια μερίδα εγκλημάτων του κοινού ποινικού δικαίου και κυρίως εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, εμπόριο ναρκωτικών καθώς και πορνεία σχετίζονται με τα ναρκωτικά καθώς διαπράττονται είτε για την απόκτησή τους είτε υπό την επίδρασή τους. Ωστόσο, πρέπει να τονισθεί πως τη σημερινή πλέον εποχή ο εξαρτημένος διακατέχεται ειδικής μεταχείρισης εντός και εκτός καταστημάτων αμβλύνοντας έτσι τη τιμωρητική αντίδραση από πλευράς κοινωνίας⁵⁶.

⁵⁶ Χάιδου Α., Ναρκωτικά, Χρήση, Εξάρτηση, Επίσημος κοινωνικός έλεγχος. Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ. 176.

Έχοντας αναφερθεί στα συμπεράσματα τα οποία προέκυψαν ύστερα από την εκπόνηση της προαναφερθείσας ερευνητικής μελέτης θα επισημανθούν ορισμένες προτάσεις σε σχέση με την αντιμετώπιση του πολυπαραγοντικού φαινομένου των ναρκωτικών και την εξάρτησης από αυτών. Αρχικά, είναι επιτακτικής ανάγκης η διαχείριση του ζητήματος των ναρκωτικών να μην επικεντρώνεται όπως μέχρι και σήμερα στη καταστολή αλλά στη πρόληψη. Φορείς όπως η οικογένεια, το σχολείο, ή ακόμη και το εργασιακό περιβάλλον σε περίπτωση ανηλίκου μπορούν να παρέμβουν και να επιτευχθεί ο έγκαιρος εντοπισμός των χρηστών και των εξαρτημένων και έτσι να επιτευχθεί με τη σειρά της η παρέμβαση στη συμπεριφορά τους και στη ζωή τους. Μάλιστα από τη δεκαετία του 1990 έχουν προταθεί προτάσεις από ειδικούς για τις παρεμβάσεις από τους προαναφερθέντες φορείς⁵⁷. Βέβαια, για να επιτευχθεί η ανωτέρω διαδικασία και να έχει ένα επιτυχές αποτέλεσμα θα πρέπει να μετατοπιστεί η πολιτική αντιμετώπισης και πιο συγκεκριμένα από το τιμωρητικό μοντέλο να μετατοπιστεί σε ένα πιο θεραπευτικό μοντέλο με έμφαση στη θεραπεία και αποκατάσταση του χρήστη. Μεταξύ αυτών, οφείλει να επισημάνει κανείς πως από την παιδική ηλικία θα πρέπει το οικογενειακό περιβάλλον και το σχολείο να ενημερώνει τα παιδιά και τους εφήβους σχετικά με τα ναρκωτικά και τις συνέπειές τους και να μην θεωρεί το θέμα ως “ταμπού”.

Όπως φάνηκε και από τον πληθυσμό της έρευνάς μας, φαίνεται πολύ έντονα το φαινόμενο της υποτροπής. Προκειμένου να περιοριστεί όσο το δυνατόν περισσότερο αυτό το φαινόμενο, οφείλει η πολιτεία να παρέμβει σε ότι σχετίζεται με το σωφρονιστικό της σύστημα. Ειδικότερα, όταν φυλακίζεται ένας χρήστης θα πρέπει οπωσδήποτε να παρακολουθεί κάποιο πρόγραμμα απεξάρτησης προκειμένου να μειωθούν οι πιθανότητες υποτροπής και στο πεδίο της χρήσης αλλά ταυτοχρόνως και στο πεδίο της εγκληματικής συμπεριφοράς.

Προσπαθώντας λοιπόν κανείς να μελετήσει εξονυχιστικά το ζήτημα των ναρκωτικών και κυρίως την αντιμετώπισή του παρατηρεί εύλογα πως εκτός από όλους εκείνους τους παράγοντες που συμβάλλουν στην έναρξη της χρήσης ναρκωτικών ουσιών κρύβονται μεγάλα οικονομικά και ίσως και πολιτικά συμφέροντα τα οποία δυσχεραίνουν τη διαδικασία αντιμετώπισης του φαινομένου από πλευράς κρατών.

⁵⁷ Μάτσα Κ., “Η έννοια της κοινωνικής επανένταξης του απεξαρτημένου: θεωρητική προσέγγιση” στο Τρίγωνο της συνάντησης: ουσία, περιβάλλον, προσωπικότητα: το φαινόμενο της ουσιοεξάρτησης, Αθήνα: Ελληνική εταιρεία τοπικής ανάπτυξης και αυτοδιοίκησης, Ε.Ε.Τ.Α.Α, 1995.

Κλείνοντας , είναι αδιαμφισβήτητο πως τα ναρκωτικά και ότι μπορεί να συνδεθεί με αυτά είναι ένα πολυπαραγοντικό ζήτημα το οποίο κρύβει πολλά συμφέροντα και κυρίως οικονομικά και γι' αυτό το λόγο δεν μπορεί ούτε σε παγκόσμιο επίπεδο να αντιμετωπιστεί ή έστω να περιοριστεί. Αντίθετα, με το πέρασμα των χρόνων η προσφορά και η ζήτηση αυξάνεται με γοργούς ρυθμούς, κάτι που θα πρέπει να προβληματίζει και την επιστημονική κοινότητα αλλά και την ίδια τη κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Ατομικό έντυπο TDI / ΔΕΜΑ, οδηγός συμπλήρωσης 2013 {v.4}, εθνικό κέντρο τεκμηρίωσης και πληροφόρησης για τα ναρκωτικά, Αθήνα.

Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας (EMCDDA), (2013), *«Ευρωπαϊκή έκθεση για τα ναρκωτικά-Τάσεις και εξελίξεις».*

Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας (EMCDDA), (2014), *«Ευρωπαϊκή έκθεση για τα ναρκωτικά-Τάσεις και εξελίξεις».*

Ε.Κ.Τ.Ε.Π.Ν. 2004, (2005), Ετήσια Έκθεση για την κατάσταση των ναρκωτικών και των οιοπνευματωδών στην Ελλάδα, Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα ναρκωτικά και τη τοξικομανία, Αθήνα.

Ε.Κ.Τ.Ε.Π.Ν., (2014), Ετήσια Έκθεση 2013 Η κατάσταση των ναρκωτικών και των οιοπνευματωδών στην Ελλάδα, Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα ναρκωτικά και τη τοξικομανία, Αθήνα.

Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004.

Ζαραφωνίτου Χ., *«Χορήγηση μεθαδόνης στους χρήστες ηρωίνης και προστασία των προσωπικών τους πληροφοριών»*, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ, Τεύχη 11-16, 1993-1995.

Ζαραφωνίτου Χ., *«Ναρκωτικά: Η ποινικό-θεραπευτική αντιμετώπιση ενός κοινωνικού προβλήματος»*, Ποινική Δικαιοσύνη: Νομοθεσία & Νομολογία Θεωρία & Πράξη, Τεύχος 10, 2004, Νομική Βιβλιοθήκη.

Ζαραφωνίτου Χ., *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο: Οι σύγχρονες τάσεις της εγκληματολογικής έρευνας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2003.

Ζαφειρίδης Φ., Κοεμτζόπουλος Λ., Παρασκευόπουλος Ν., Πασχαλίδης Φ., (1989), *Το πρόβλημα της χρήσης ναρκωτικών : Η ψυχολογική, κοινωνική και νομική άποψη*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη.

Ζαγζαλίδης Κώστας (2003), Ηρωίνη: Υποκατάστατα και ανταγωνιστές θεραπείες, Εκδοτική Θεσσαλονίκης, σελ. 78.

Έγγραφο Θέσης ΠΟΥ/UNDOC/UNAIDS (2006), Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα UNAIDS.

Καραμπέλα Δ. Λ., (1988), *Ο τοξικομανής εγκληματίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Κατευθυντήριες Γραμμές για τα Προγράμματα Μεθαδόνης (2000), Euro Methwork, OKANA: Οργανισμός Κατά των Ναρκωτικών.

ΚΕΘΕΑ, (2009), *Ανοιχτές Διαλέξεις «Συμβουλευτική στον τομέα της τοξικοεξάρτησης: γνώσεις, δεξιότητες, στάση στην επαγγελματική πρακτική τόμος Ι»* Πανεπιστήμιο Καλιφόρνια San Diego (UCSD).

Κίτσος Γ., (2002), *‘‘Εγκληματικότητα χρηστών και κοινωνικός αποκλεισμός’’* σελ. 173-225, στο *Ναρκωτικά: Τάσεις και εγκληματολογικές διαστάσεις στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα*, επιμ. Ζαραφονίτου Χ-Τσίγκανου Ι, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Κοκκώλης Κ., (2001), *Η Βουπρενορφίνη στη Θεραπεία Υποκατάστασης*, Υπεύθυνος Ανάπτυξης Θεραπευτικών Προγραμμάτων OKANA.

Κουράκης Ν., *Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία*, Μελέτες Ευρωπαϊκής Επιστήμης, Σάκκουλας, 1999.

Κυριαζή Ν., *Η κοινωνιολογική έρευνα*, Ελληνικές επιστημονικές εκδόσεις, Αθήνα, 1998.

Λαμπροπούλου Έφη (2001), *Η αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ευρώπη*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ.74.

Λιάππας Ι.Α. & Πομίνι Β., *Ουσιοεξάρτηση: Σύγχρονα Θέματα*, Εδόσεις ITACA.

Λοΐζου Χ., (2009-2010), «*Τοξικοεξάρτηση, Εγκληματικότητα και Φόβος του Εγκλήματος: Κοινωνικές Αναπαραστάσεις και ο Ρόλος της Αποποινικοποίησης της Χρήσης Ναρκωτικών*», Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών.

Μαγγανάς Α., *Θέματα εγκληματολογικού και ποινικού δικαίου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004.

Μάτσα Κ., *Το αδύνατο πένθος και η κρύπτη. Ο τοξικομανής και ο θάνατος*, Άγρα, 2012.

Μάτσα Κ, Κρασανάκης Σ, Παπαδή Μ, Σφηκάκη Μ, ‘*Εξαρτήσεις*’, Τετράδια Ψυχιατρικής, Νο.41.

Μάτσα Κ., ‘*Η έννοια της κοινωνικής επανένταξης του απεξαρτημένου: θεωρητική προσέγγιση*’ στο Τρίγωνο της συνάντησης: ουσία, περιβάλλον, προσωπικότητα: το φαινόμενο της ουσιοεξάρτησης, Αθήνα: Ελληνική εταιρεία τοπικής ανάπτυξης και αυτοδιοίκησης, Ε.Ε.Τ.Α.Α, 1995.

Πανάγου Αι. (2002), ‘*Τοξικοεξάρτηση: Κοινωνιο-ψυχολογικές και εγκληματολογικές παράμετροι. Μια ποιοτική προσέγγιση μέσα από το λόγο πρώην εξαρτημένων ατόμων*’, σελ. 255-296, στο Ναρκωτικά: Τάσεις και εγκληματολογικές διαστάσεις στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, επιμ. Ζαραφονίτου Χ-Τσίγκανου Ι, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Παπαναστασάτος Γ., Δ., (2007), «*Θεραπευτικές ενότητες και κοινωνική ένταξη των εξαρτημένων από ουσίες χρηστών: η ελληνική εμπειρία*», Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Εγκληματολογίας, Αθήνα.

Παρασκευόπουλος Νίκος, (2004), *Η καταστολή της διάδοσης των ναρκωτικών στην Ελλάδα*, Αντ. Ν. Σακκουλάς, Αθήνα- Θεσσαλονίκη.

Παρασκευόπουλος Ν., (2010), *Η καταστολή της διάδοσης των ναρκωτικών στην Ελλάδα*, Γ' έκδοση, Αθήνα, Σάκκουλας.

Πουλόπουλος Χ., (2011), *Κοινωνική εργασία και εξαρτήσεις: οι κοινότητες της αλλαγής*, Τόπος, Αθήνα.

Πουλόπουλος Χ. , (2005), *Εξαρτήσεις. Οι θεραπευτικές κοινότητες*, Ελληνικά Γράμματα.

Σπηλιώτη Σ., ‘‘Κοινωνικός Αποκλεισμός και Ναρκωτικά. Μια πρώτη αποτύπωση των εμπειριών απόμων στην Κοινωνική Επανάταξη’’, Τετράδια Ψυχιατρικής τριμηνιαία περιοδική έκδοση της επιστημονικής ένωσης του ΨΝΑ Οκτώβριος –Νοέμβριος- Δεκέμβριος 2010 Ν^ο 112.

Σκάλτσα Μ., (2000), *«Τα ναρκωτικά, φαινόμενο κοινωνικής παθογένειας, που συμβάλει στον κοινωνικό αποκλεισμό ομάδων. Ο ρόλος της οικογένειας»*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα.

Συνοδινού Κ., ‘‘Η πολυπλοκότητα του συναισθήματος του πένθους’’, Εκ των υστέρων, τευχ.13, 2005.

Τσαούσης Δ., (2007), ‘‘Πολιτισμός, ελεύθερος χρόνος και κοινωνικός αποκλεισμός’’ στο Κοινωνικός αποκλεισμός: η ελληνική εμπειρία, συλλογικός τόμος, επιμ. Κασιμάτη Κ., Gutenberg, Αθήνα.

Τσίγκανου Ι., (1997), ‘‘Το κοινωνικό μειονέκτημα της παραβατικότητας’’, Το βήμα των κοινωνικών επιστημών, Ν.22.

Φαρσεδάκης Ι., *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005.

Χάιδου Α, ‘*Ναρκωτικά: τρέχουσα νομοθεσία και διεθνείς τάσεις*’, σελ.66-82 στο Το τρίγωνο της συνάντησης: ουσία, περιβάλλον, προσωπικότητα: το φαινόμενο της ουσιοεξάρτησης, (1995), ΕΕΤΑΑ.

Χάιδου Α., (2013) «*Σημειώσεις για το μάθημα ναρκωτικά: νομοθεσίες και πολιτικές*», Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών: Τμήμα Κοινωνιολογίας.

Χάιδου Α., *Ναρκωτικά, Χρήση, Εξάρτηση, Επίσημος κοινωνικός έλεγχος*. Νομική Βιβλιοθήκη, 2016.

Χατζηαντωνίου Θ., (2002), “Ο χασικλής και ο πρεζάκιας. Δυο ιδιότυπες περιπτώσεις τοξικομανών στο χώρο και χρόνο του ρεμπέτικου”, σελ. 297-335, στο *Ναρκωτικά: Τάσεις και εγκληματολογικές διαστάσεις στη σύγχρονη Ελληνική πραγματικότητα*, επιμ. Ζαραφωνίτου Χ.-Τσίγκανου Ι.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Brochu S. (1995), “*A critical look at the conceptual models explaining drug use and crime*”, Running Head.

Clark. D.H., (1977), *The therapeutic community*, British journal of Psychiatry.

Collins J.J. (1990), *Summary thoughts about drugs and violence*. In NIDA Research Monograph Series, *Drugs and Violence: Causes, correlates and consequences*, vol.103, Rockville MD: National Institute on Drug Abuse.

Durkheim E., *Le Suicide*, Quadridge/PUF, 1930, Paris, 8^η έκδ., 1983.

EMCDDA(2010), Annual report 2009, *The state of the drugs problem in Europe Luxembourg: Publications Office of the European Union*.

Freud S., ‘Πένθος και μελαγχολία’, Μεταψυχολογικά κείμενα του 1915, μτφρ. Αναγνώστου Ε., Επίκουρος, Αθήνα, 2005.

Hanus M., *Les deuils dans la vie. Deuils et separations chez l' adulte et chez l' enfant*, ed. Maloine, 1994.

Johnson,V. & R.J, (1991), *Effects of the family environment on adolescent substance use, delinquency, and coping styles*, American Journal of Drugs And Alcohol Abuse.

Krystal.H. (1977), *Aspects of affect theory*, Bulletin of the Menniger Clinic.

Merton R., ‘*Social Structure and Anomie*’ στο A.S.R, N.3, 1938.

Schilt Rebecca, Gomberg Lisansky S. Edith, (1991), *Drug and behavior : a sourcebook for the helping professions*, Sage Publications, USA.

Sellin Th., (1938), *Culture Conflicts and crime*, New York, Social Science Research Council.

Shapiro H., *Drugs*, 2009, *Ένας πλήρης οδηγός για τις νόμιμες και τις παράνομες ψυχοδραστικές ουσίες*, Εκδόσεις Ερευνητές – ΚΕΘΕΑ.

Silver, 1995, όπως αναφέρονται στους Lee P. & Murie A., 1999.

Sutherland E., *White Collar Crime*, N.York, The Dryden Press, 1949.

Tsiganou G. Joanna (2003), «*Law-Making On Drugs And Politics In Greece, National Centre For Social Research*», Athens.

Walters G.D., (1994), *Drugs and crime in lifestyle perspective*, Sage Publications, London.

Wirth L., “*Urbanism as a Way of life*”, στο American Journal of Sociology, N.44, 1938.

Young J., (1999), “*The exclusive society*”, Sage Publications, London.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Τα ναρκωτικά στο προσκήνιο, Δελτίο του Ευρωπαϊκού Κέντρου Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας. Επίσημος Εκδότης: Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών κοινοτήτων- Publications.europa.eu

http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/546/TDAD09001ELC_WEB_161408.pdf

Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Δημόσια Υγεία.

http://ec.europa.eu/health/drugs/policy/index_el.htm

Θεραπευτικά Προγράμματα Φαρμακευτικής Αντιμετώπισης της Εξάρτησης, Συχνά Ερωτήματα: Έγκυρες Απαντήσεις, Αθήνα, φυλλάδιο, Οργανισμός Κατά των Ναρκωτικών, <http://www.okana.gr/2012-02-03-13-20-56/entupo-yliko-ekdoseis#entupo-yliko-okana>.

Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας (2016) - Ευρωπαϊκή Έκθεση για τα Ναρκωτικά, τάσεις και εξελίξεις, <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/2637/TDAT16001ELN.pdf>

www.kethea.gr

www.okana.gr

